

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ADLI BİLİMLER ANABİLİM DALI**

**OLAY YERİ İNCELEMELERİNDE ADLI ARKEOLOJİ
UYGULAMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra DÖLCÜ

Çorum 2021

OLAY YERİ İNCELEMELERİNDE ADLİ ARKEOLOJİ UYGULAMALARI

Büşra DÖLCÜ

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Adli Bilimler Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ebru GÖKMEŞE**

Çorum 2021

Büşra Dölcü tarafından hazırlanan ‘‘Olay Yeri İncelemelerinde Adli Arkeoloji Uygulamaları’’ adlı tez çalışması 28.01.2021 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ebru GÖKMEŞE

Doç. Dr. Özlem SİR GAVAZ

Doç. Dr. Mustafa Tolga ÇIRAK

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararı ile Büşra Dölcü’nün Adli Bilimler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

İmza
Büşra Dölcü

OLAY YERİ İNCELEMELERİNDE ADLİ ARKEOLOJİ UYGULAMALARI

Büşra DÖLCÜ

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2021

ÖZET

Adli bir olayda suç ve suçlunun tespitinde olay yeri incelemesi oldukça önemlidir. Olay yeri incelemelerinde suçun aydınlatılması için arkeolojik tekniklerden de faydalanılmaktadır. Olay yerinin adli arkeolojik uygulamalarla incelenmesi ve delil niteliğinde sayılabilecek bulguların adli arkeoloji teknikleri ile toplanması suçun aydınlatılmasında önemli rol oynamaktadır. Arkeologların ölü gömme konusundaki etnoarkeolojik bilgileri, olay yerinde bulunan iskeletlerin doğru bir şekilde çıkarılması ve toplanmasına katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada, olay yerine arkeologların perspektifinden bakılmış olay yeri incelemeleri ile arkeolojik kazı yöntemleri arasındaki paralellikler açıklanmıştır. Kültür ve tabiat varlığı kaçakçılığı suçlarında olay yerinin incelenmesi ele alınmış, 2019 ve 2020 yıllarındaki kültür ve tabiat varlığı kaçakçılığı suçlarının verilerini gösteren grafikler oluşturulmuştur. Bu grafikler ile ülkemizde tahrip olan kültür varlıklarımızın sayısı ile ilgili fikir vermek amaçlanmıştır. Ayrıca bu tür olaylara müdahaleler sırasında oluşturulan olay yeri krokileri ve bilirkişi raporlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adli Arkeoloji, Olay Yeri, Kültür Varlığı Kaçakçılığı, Arkeolojik Kazılar, Adli Bilimler

FORENSIC ARCHAEOLOGY APPLICATIONS IN CRIME SCENE INVESTIGATIONS

Büşra DÖLCÜ

HITIT UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

January 2021

ABSTRACT

Crime scene investigation is highly important in determining the crime and the criminal in a forensic event. Archaeological techniques are also used to clarify the crime in crime scene investigations. The investigation of the crime scene with forensic archaeological practices and the collection of evidence that can be considered as evidence with forensic archeology techniques play an important role in enlightening the crime. The ethnoarchaeological knowledge of archaeologists about burial contributes to the correct removal and collection of skeletons found at the scene. In this study, the parallels between crime scene investigations and archaeological excavation methods, which are viewed from the perspective of archaeologists, are explained. The investigation of the crime scene in the crimes of cultural and natural property smuggling has been handled, and the graphs showing the data of the cultural and natural property smuggling crimes in 2019 and 2020 were created. With these graphics, it is aimed to give an idea about the number of our cultural assets destroyed in our country. Also, crime scene sketches and expert reports which are composed during the interventions to such incidents are included.

Keywords: Forensic Archaeology, Crime Scene, Cultural Property Smuggling, Archaeological Excavations, Forensic Sciences

TEŞEKKÜR

Öncelikle bölümümüzün Anabilim Dalı Başkanı ve değerli hocam Sayın Prof. Dr. Faruk GÖKMEŞE'ye, tezimi hazırlamama yardımcı olan, çalışmalarımı yönlendiren, araştırmalarımın her aşamasında bilgi, öneri ve yardımlarını esirgemeyen, fikirlerinden, bilim insanı kişiliğinden ve insaniyetinden çok şey öğrendiğim danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ebru GÖKMEŞE'ye, yüksek lisansa başlamam konusunda beni cesaretlendiren, hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen ve gerçekleştirmiş olduğumuz yüksek lisans tez projesindeki yardımlarından dolayı Sayın Doç. Dr. Özlem SİR GAVAZ'a, yüksek lisans derslerindeki katkıları ve destekleri için Dr. Öğretim Üyesi Veysel Dinler'e en içten duygularla teşekkür ederim.

Yoğun çalışmalarının arasında büyük bir sabır göstererek tezim için gerekli kaynakları bulmama yardımcı olan Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdür Yardımcısı Vekili ve Sanat Tarihçisi Murat YILDIRIM'a, akademik ortamda olduğu kadar insani ilişkilerde de sonsuz desteğiyle gelişmeme katkıda bulunan Uzman Arkeolog ve Müze Eğitimcisi Tolga ÇELİK'e, çalışmalarım süresince birçok fedakârlıklar gösterip beni destekleyerek her an yanımda olan sevgili yol arkadaşım Harun ŞAHİN'e ve yaşamımın her döneminde bana duydukları sonsuz güven için aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Büşra Dölcü
Çorum 2021

Bu tez çalışmasında FEF19004.20.001 numaralı proje kapsamında vermiş oldukları destekten dolayı, Hitit Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
RESİMLER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Adli Bilimler ve Tarihçesi.....	3
1.1.1. Adli bilimler	3
1.1.2. Adli bilimlerin tarihçesi	6
1.2. Adli Arkeoloji ve Adli Arkeolojinin Tarihsel Gelişimi	9
1.2.1. Arkeoloji nedir?	9
1.2.2. Adli arkeolojinin tanımı	10
1.2.3. Adli arkeolojinin tarihsel gelişimi.....	11
1.2.4. Adli arkeoloji ve adli antropoloji uzmanları neden beraber çalışmalıdır?	13
1.3. Ölüm ve Ölü Gömme Gelenekleri	14
1.3.1. Ölüm nedir?.....	14
1.3.2. Ölü Gömme Gelenekleri	15
2. ETNOARKEOLOJİ VE ADLİ ARKEOLOJİDE ETNOARKEOLOJİNİN ÖNEMİ	21
2.1. Etnoarkeolojinin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi.....	21
2.2. Adli Arkeolojide Etnoarkeolojinin Önemi	23
3. OLAY YERİ İNCELEME VE OLAY YERİ İNCELEMELERİNDE KULLANILAN ADLİ ARKEOLOJİ UYGULAMALARI	26
3.1. Olay Yeri İnceleme	26
3.2. Bulgu ve Delil Kavramları	30
3.3. Olay Yeri İncelemelerinde Kullanılan Adli Arkeoloji Uygulamaları	33
3.3.1. Yüzey araştırmaları	33
3.3.2. Hava fotoğraflarının kullanımı – Uzaktan algılama.....	34
3.3.3. Metan dedektörü.....	35

3.3.4. Arkeojeofizik arama ve tarama yöntemleri	35
3.3.5. Elektromanyetik araçlar	35
3.3.6. Toprak pH'ının incelenmesi.....	36
3.3.7. Total station.....	36
3.3.8. Sondaj.....	36
3.3.9. Kazı teknikleri	36
3.3.10. Fotoğraflama ve çizim.....	43
3.3.11. Bulguların toplanması	44
3.3.12. Bulguların belgelenmesi.....	45
3.3.13. Bulguların kaldırılması paketlenmesi ve taşınması.....	45
3.3.14. Arkeokimya yöntemleri ile bulguların incelenmesi	46
3.3.15. Radyokarbon tarihleme yöntemi	47
4. KÜLTÜR VARLIĞI KAÇAKÇILIĞI VE KÜLTÜR VARLIĞI	
KAÇAKÇILIĞI SUÇLARINDA OLAY YERİ İNCELEMESİ.....	48
4.1. Kültür Varlığı Tanımı	48
4.2. Kültür Varlığı Kaçakçılığı Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	49
4.3. Kültür Varlığı Kaçakçılığının Nedenleri.....	50
4.4. Kültür Varlığı Kaçakçılığı ile Mücadele.....	51
4.5. Kültür Varlığı Kaçakçılığı Suçlarında Olay Yerinin İncelenmesi ve Delillerin Değerlendirilmesi.....	53
5. UYGULAMALAR	55
5.1. Arkeolojik Kazı Ekipmanları	55
5.2. Olay Yeri Krokileri	55
5.3. Bilirkişi Tespit Tutanağı	58
5.4. Kaçak Kazı Bildirim Formu	59
5.5. Kaçak Kazı Alan İncelemesi	60
5.6. Yargıtay Kararı.....	61
5.7. Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Verileri	63
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66
KAYNAKLAR	68
ÖZGEÇMİŞ.....	76

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2. 1. Eskiçağ, Yahudi, Hristiyan, Müslüman ve Adli gömülerin özelliklerinin karşılaştırılması (Konyar ve İşcan, 2007).....	25
Çizelge 3. 1. Olay yeri incelemelerinde kullanılan arkeolojik teknikler (Aggrawal, 2015).....	30
Çizelge 5.1. Jandarma Genel Komutanlığı 2019 Yılı Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Verileri	63
Çizelge 5.2. Jandarma Genel Komutanlığı 2020 Yılı Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Verileri	64

RESİMLER DİZİNİ

Resim	Sayfa
Resim 3.1. Plankare sistemi	41
Resim 3.2. Çapraz kare sistemini gösteren iki temsili çizim (Sevin, 1995)	42
Resim 3.3. Çapraz açma sistemi, gömünün kısa sürede ve doğru bir biçimde ortaya çıkarılmasında kullanılabilir (İşcan ve Konyar, 2005)	43
Resim 5.1. Arkeolojik kazı ekipmanları	55
Resim 5.2. Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Suçlarında iş makineleri ile kazılmış çukurları gösteren olay yeri krokisi	56
Resim 5.3. Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı suçlarında delil niteliğinde olabilecek bulguların gösterildiği olay yeri krokisi	57
Resim 5.4. Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Suçlarında örnek bir bilirkişi raporu	58

1. GİRİŞ

Adli Bilimler, adaletin doğru bir şekilde tesis edilebilmesinde ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Adli veya idari bir soruşturmada delil toplama ve toplanan delillerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi sadece teknik bir konu değildir. Elde edilen sonuçların değerlendirilip doğru yorumlanması için sağlık, fen ve sosyal bilimlerin tüm alanlarından yararlanır. Disiplinler arası bir alan olan Adli bilimler, tüm bilimlerin iş birliği içinde çalışmasıyla suçun aydınlatılmasına ve önlenmesine hizmet eder.

Son yıllarda, adli antropoloji uygulaması olarak tanımlanan fiziksel antropoloji biliminin adli bilimlere katkısı önem kazanmaktadır. Adli bir olayda insan kalıntılarının incelenmesinde adli antropolojiden yararlanılmaktadır ancak bu kalıntıların analiz edilmeden önce bulunduğu alandan çıkarılırken delillerin zarar görmemesi için arkeolojik tekniklerin uygulanması gerekir. Gömülü insan kalıntıları zorlu ve ciddi bir inceleme gerektirmektedir. Bu nedenle kalıntılar adli arkeoloji, antropoloji ve osteoloji gibi bilimlerin deneyim ve becerilerinden yararlanılarak incelenmelidir (Jankauskas ve ark., 2005).

Adli bilimlerde olay yeri incelenirken arkeologların görev alması 1970 yıllarına dayanmaktadır (Çeker, 2016). Günümüzde birçok ülkede arkeologlar, adli bir olayın aydınlatılması için olay yerinde arkeolojik metot ve teknikleri kullanarak görev almaktadırlar. Ayrıca arkeolojik yöntemlerin olay yeri incelemelerinin yanı sıra tekli veya çoklu gömülere ait buluntuların açığa çıkarılmasında da etkisi ve önemi büyüktür. Gömülü veya gizlenmiş insan kalıntılarının araştırılması ve açığa çıkarılması gibi konularda antropolojik analizlerden önce kalıntıların olay yerine uygun olan arkeolojik yöntemlerle toplanması gerekmektedir (Mehder, 2019).

Toplu mezar yerlerinde bulunan kalıntıların hukuku aydınlatması; adli arkeolojik yöntemleri kullanarak gömü yerlerinin belirlenmesine, kalıntıların doğru bir şekilde çıkarılıp analiz yapılabilmesine ve en önemlisi de doğru sonuçlar elde edilmesine bağlıdır (Hoşsöz, 2018). Bir olay yeri birden fazla insan kalıntısı içeriyorsa çözümü çok karmaşık olabilir. Bu tür olay yerlerinin incelenmesine kolluk kuvvetlerinin yanı

sıra adli arkeologlar ve antropologlar da yardım etmelidir. Çünkü kolluk kuvvetleri personeli ayrışan bedenleri ve iskelet kalıntılarını birleştirmede sınırlı eğitim ve deneyime sahiptir. Adli antropologlar ise insan osteolojisi konusunda uzmanlaşmış bilim insanları olduğu için iskelet kalıntılarını inceleme ve yorumlamada olay yerindeki ekibe önemli katkılar sağlamaktadır. Adli antropolojinin temel amacı doğru kimliklendirme yapabilmektir. Ancak kimliklendirmenin doğru yapılabilmesi için ilk adım olay yerinin doğru araştırılmasıdır (Ünlütürk, 2015). Adli antropologlar arkeolojik kazı konusunda çok az deneyime sahip olabilir veya hiç deneyime sahip olmayabilirler. Olay yerlerinde adli antropoloji ve adli arkeoloji alanlarında uzmanlaşmış bilim insanları mutlaka beraber çalışmalıdırlar. İskelet kalıntılarının doğru bir şekilde analiz edilmesi o kalıntıların olay yerinden doğru bir şekilde çıkarılmasına bağlıdır.

Arkeologların adli soruşturmalardaki diğer katkısı ise olay yerlerindeki delillere yerinde (in situ) biçimde ulaşılmasıdır. Bu kanıtların toplanmasından laboratuvara teslim edilmesine kadar geçen sürede, birçok dezavantajlı duruma karşılaşılabilmektedir. Adli vakaların çözümünde arkeolojinin rolü kazı teknikleri ve delillerin belgelenmesi üzerinde odaklanmıştır. Arkeologların stratigrafi bilmesi, toprağa aşına olması ve eserlerin toplanması, korunması gibi konularda özel eğitimli olması olası dezavantajları ortadan kaldıracaktır. Adli bir olaydaki sorunların çözülebilmesi için olay yeri incelemelerinde çalışan kişilerin gömü tiplerine hâkim olması ve tafonomi bilmesi gerekir. Tafonomi, canlıların gömülme sürecini inceleyen bilim dalıdır. Organizmaların biyosferden litosfere geçişini incelemektedir (Gümrükçü, 2018).

Adli arkeoloji aynı zamanda geçmiş olayları da incelemeye çalışır. Arkeolojik teknikler daha spesifik olarak kullanılarak geçmiş suçlar incelenebilir. Olaya uygun arkeolojik teori ve yöntemler kanıtların kurtarılmasının ardından onları yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Örneğin eski savaş suçları, soykırımlar ve eski cinayetler gibi olayları adli arkeoloji yöntemleri kullanılarak yorumlamak mümkündür (Goonerathne, 2011).

Gömülü insan kalıntılarının analizinde etnoloji ve arkeoloji bilimlerinin birleşiminden oluşan Etnoarkeoloji biliminden de yararlanılabilir. Kazı yapılacak alan etnoarkeolojik veriler ışığında aydınlatılabilir. Mezarın konumu, derinliği ve pozisyonu gibi önemli bilgiler etnoarkeolojik yaklaşımla elde edilebilir. Bu tür bilgiler olay yerinde görevli diğer adli bilim uzmanlarının işini kolaylaştırabilmektedir. Anadolu'da Eskiçağ, Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık'ta görülen gömme şekillerinin bilinmesi uzmanlara gömülerin bulunduğu alanlar ve gömülerin pozisyonu hakkında önemli bilgiler sağlar (Sevim Erol ve Açikkol, 2003).

Genel olarak adli bir vakaya ait yürütülen soruşturmalarda soruların doğru cevaplandırılması sadece bir bilim dalının yapacağı analizler ile mümkün değildir (Bulut ve Hızlıol, 2014). Disiplinler arası bir çalışma yürütülerek hem araştırmaların planlanma aşamasında hem de saha araştırması sırasında kolluk kuvvetlerine önemli ve değerli yardımlar sunulabilir.

1.1. Adli Bilimler ve Tarihçesi

1.1.1. Adli bilimler

Adli bilimler, olay yerlerindeki bulguları, suça karışmış yerler ve kişilerle ilişkilendirme bilimi olarak tanımlanabilir. Suçların çözümünde yargı sistemine yardımcı olmak için kolluk kuvvetleri tarafından sunulan delil niteliğinde olabilecek tüm bulguların kimyasal, fiziksel ve biyolojik analizlerini kullanan bir bilim dalıdır (Ayraç, 2018). Adli bilimleri anlamaya çalıştığımızda, bilim belli bir yöntemle elde edilen düzenli ve tutarlı bilgi, adli bilimler ise suç ve cezanın işin içine girdiği, veri toplamanın, araştırmanın ve raporlamanın birlikte yürütüldüğü bir alandır.

Adli Biyoloji, çeşitli biyolojik bulguları (kan veya tükürük gibi) analiz ederek hukuk ve ceza davalarına nesnel sonuçlar sağlayan bilim dalıdır. Adli Entomoloji, cesetler üzerinde saptanan böceklerin evrimsel aşamalarını ortaya koyan ve inceleyen bir bilim dalıdır. Cesette saptanan böcek türleri ölüm zamanının tahmin edilebilmesine yardımcı olmaktadır. Adli Toksikoloji, kanda ve vücut dokularında ilaç, zehir ve diğer toksin

maddelerin tanımını yapan ve miktarını belirleyen bir bilim dalıdır. Adli Balistik, ateşli silahların, patlayıcıların ve mermilerin özelliklerini inceleyen, olay yerinde bulunan ateşli silahların üzerindeki parmak izlerini belirleyip veri tabanı üzerinde taranmasını sağlayan bir disiplindir. Adli Bilişim, bilgisayar, tablet ve telefon gibi teknolojik kanıtlarla ilgilenen bilim dalıdır (Dokgöz, 2019).

Maddenin bileşimini ve geçirdiği değişimlerin incelenmesini konu alan Kimya Bilimi, kimyasal ilkelerin ve tekniklerin adli soruşturma alanına uygulanmasını içerecek şekilde Adli Bilimler ile uyum sağlar. Adli Kimyanın ceza soruşturmalarındaki rolü çok önemli olup kanıtların, toplanması, korunması, elementler ve bileşiklerin tanınması için kullanılır. Tanımlama prosedürleri son derece güvenilirdir ve çoğunlukla elde edilen verilerle desteklenen maddenin kimyasal ve fiziksel özelliklerine dayanır. Adli soruşturmanın sonuçları yaşamlar üzerinde ciddi etkiye sahip olabileceği için, uygulanan analizlerin, deneysel sonuçların doğruluğunu ve bütünlüğünü sağlaması esasına göre düzenlenmesi gerekir. Laboratuvarda bilim adamları tarafından yapılan işin en yüksek güvenilirlik standartlarında olması için kalite kontrol kılavuzları tasarlanmıştır. Adli Kimyacı, suçun aydınlatılmasında kanıtların belirlenip karakterizasyonun gerçekleştirilmesi için uğraşır. Bu süreçte akademik araştırma ile çözüme yardımcı olacak makalelere ulaşmalıdır. İkinci dünya savaşından sonra aletli analiz tekniklerindeki hızlı gelişmeler ile Adli Kimya, Kriminalistiğin en önemli dallarından biri olmuştur. İnceleme alanına giren konular arasında cam, boya, toprak ve saç analizleri sayılabilir (Khan ve ark., 2012).

Pozitif bilimleri hukuka uygulayan adli bilimler, birçok bilimi birleştiren disiplinler arası bir alandır (Atik Temelli, 2019). Adli bilimlerin birçok bilim dalı ile ilişki içerisinde olması adaletin hızlı ve doğru bir şekilde işlenmesini sağlamaktadır. Suçların aydınlatılabilmesi için olay yerinden başlayarak, delillerin tespiti, korunması, toplanması ve ilgili laboratuvarlara gönderilmesine kadar olan tüm işlemlerde bilimsel teknik ve yöntemlerin kullanılması oldukça önemlidir. Günümüzde teknolojinin gelişimi ile birlikte işlenen suçların niteliği de değişim göstermekte ve bu nedenle adli bilimler alanında uzmanlaşmış daha çok personele ihtiyaç duyulmaktadır.

Adli bilimler suçun aydınlatılıp, suçlunun veya suçluların tespit edilmesinde zorunlu hale gelmiştir (Hut, 2018).

Adli bilimlerin önemi çok eski yıllardan beri bilinmesine rağmen son birkaç yıla kadar en çok adli tıp alanı gelişme göstermiştir. Adli bilimciler daha çok biyoloji ve kimya gibi temel bilimlerde uzmanlaşan kişilerden seçilir. Suçun işlendiği olay yerinin tespiti, olay yerindeki tüm bulguların incelenmesi ve delil niteliğinde olan bulguların laboratuvara gönderilmesine kadar geçen süreçte birçok bilim dalından yararlanılmaya başlanmıştır. Adli bilimcilerin mesleki tecrübesi her yeni bir vaka ile artmaktadır ancak suç teşkil eden bir olayın çözülmesinde delillerin toplanması, korunması, analizlerinin yapılması ve gelişen teknoloji ile ortaya çıkan yeni metotların araştırılması temel görevleri olarak sıralanabilir (Houck ve Siegel, 2016).

Suç ile ilgili çalışmalara sağlık, fen ve sosyal bilimlerin katılmasıyla beraber kriminoloji ve kriminalistik kavramları ortaya çıkmıştır. Birbirlerinden farklı iki kavram olan kriminoloji ve kriminalistik günümüzde çoğu zaman birbirinin yerine yanlış kullanılmaktadır. Kriminoloji, suçun varlığını, nedenini ve suçu kanıtlayacak delillerin bulunmasını içeren birçok bilim dalını kapsayan bir disiplindir. Bu nedenle delillerin bulunması ve analiz edilmesini kapsayan kriminalistik bilimini de içine almaktadır (Hancı ve ark., 2003). Kriminalistik, olay yerinde bir delilin tespit edilip biyoloji, kimya, fizik ve matematik gibi birçok bilimden faydalanarak bu delillerin toplanması, korunması ve analiz edilmesidir (Dokgöz, 2019).

Suçun açığa çıkması, suçlunun belirlenmesi ve hüküm giymesi, masumun ortaya çıkması adli bilimlere yardım eden tüm bilimler için teknik bir konu haline gelmiş ve bu bilimlere uygulayan bilim insanlarının sorumluluklarını arttırmıştır. Adli bilim kavramında bilim kelimesi kadar Adli kelimesi de oldukça önemlidir. Adli kelimesi yasalara ilişkin işler anlamına geldiği için adli bilimler ile hukukun kesiştiği birçok alan vardır. Bir suç tespit edildiğinde delillerin toplanması, analiz edilmesi, tanıklarla görüşülmesi ve şüphelilerin sorgulanması soruşturma süreci olarak adlandırılmaktadır. Soruşturma sürecinde adli bilim uzmanlarının görevi oldukça önemlidir. Bir suç davası başladığında ceza ve soruşturma süreci de başlamış olur. Bu süreç suçluyu, suçkanı

olabilecek delilleri ve masumların ortaya çıkartılmasını kapsamaktadır. Suçun ilk ortaya çıktığı andan mahkemeye ve daha ilerisine kadar devam eden sürece adli bilimciler de çeşitli şekillerde dahil olmaktadır (Houck ve Siegel, 2016).

1.1.2. Adli bilimlerin tarihçesi

Tıp, fen ve sosyal bilimlerin adli olayları aydınlatmak için kullanılması adli bilimler teriminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Adli bilimleri oluşturan alanlar; adli tıp, adli biyoloji, adli patoloji, adli toksikoloji, adli farmakoloji, adli genetik, adli psikiyatri, adli antropoloji, adli entomoloji, adli balistik, adli hemşirelik, adli veterinerlik, adli fotoğrafçılık, adli bilişim, adli muhasebe ve benzerleri gibi çeşitli bilim dalları olarak sıralanabilir. Geniş bir bilimsel yelpazeyi oluşturan adli bilimlere, tüm bu çalışma alanları farklı zaman dilimlerinde katılmıştır.

Yazının bulunmadığı dönemlere ait adli tıp bilgilerini destanlardan, mitolojik olaylardan ve kutsal kitaplardan öğrenmekteyiz (Dokgöz, 2019). Kutsal kitaplar, Habil ve Kabil kardeşler ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu bilgiler bizlere adli bilimlere konu olabilecek ilk olayı göstermektedir. Kabil kardeşi Habil'i kıskançlık nedeniyle öldürmüş ve öldürdükten sonra cesedini ne yapacağını bilemediği için bir torbaya koyup bir yıl boyunca yanında gezdirmiştir (Harman, 1996). Bu bilgileri insanlık tarihinin ilk cinayet suçu ve ilk kez delilleri ortadan kaldırarak firar etme girişimi olarak yorumlamak mümkündür (Dokgöz, 2019).

Adli tıp tarihinin başlangıcı Mezopotamya, Mısır ve Anadolu coğrafyalarında farklı tarihlerde ve farklı şekillerde yer almaktadır. Eski Mezopotamya'da ilk adli tıp ile ilgili belgelere Hammurabi Kanunları ile ulaşılırken, ilk adli tıp tabibi Mısırlı İmhotep isimli hekimdir. Anadolu'daki kaynaklarda Hitit krallarının Mısır'dan hekim talep ettiği belirtilmiştir.

Adli tıp ile ilgili ilk belgeler Hammurabi Kanunları gibi eski hukuk belgelerinin içinde yer almaktadır (Koç ve Biçer, 2009). Babil hükümdarı Hammurabi tarafından

çıkartılan, insanlığın ilk yazılı yasalarından olan Hammurabi kanunlarındaki kısas uygulaması adli tıp ile ilişkili ilk kanun maddeleridir (Alkan ve Sözen, 2000).

Adli tıbbın ayrı bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkmasını tek bir tarih ile belirtmek imkansızdır. Yakındoğu'nun erken dönem devlet medeniyetlerinin kayıtlarına özellikle de Nil Vadisi'ne bakıldığında oradaki Mısır papirüslerinde adli tıp ile ilgili bazı bilgilere ulaşmaktayız. İlk Firavun Menes'in şifalı bitkiler hakkında hatırı sayılır bir bilgiye sahip olduğu bilmekteyiz. Biraz daha sonraki bir dönemde ise bilgiler sadece teorik bilgi değil, aynı zamanda açıkça sistematik hale getirilerek tıbbi sorunlara bilimsel bir şekilde yaklaştıkları bilinmektedir. Mısır hukuku ve tıbbı ile ilgili olarak M.Ö. 2500'den itibaren birçok geçerli sonuç çıkarmak mümkündür. Mısır medeniyetinin şaşırtıcı miktarda sağlam tıbbi ve cerrahi bilgisini olduğunu görmekteyiz. Daha da önemlisi araştırmaların, tıp uygulamasının yasal kısıtlamalara tabi tutulduğunu ortaya koymasındadır. Tıp ve cerrahinin tüm branşlarında uzmanların var olduğunu, bazı doktorların çocuk ve kadın hastalıkları konusunda uzmanlaştığını yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. M.Ö. 3000 yıllarında Kral Zoser'in sadrazam, baş yargıç ve hekimi olan İmhotep, hukuk ve tıp bilimlerini birleştiren dolayısıyla ilk adli tıp uzmanı olarak tanımlanan hekimdir. Yazılı kaynaklarda adli tıp uygulamasını işaret eden çok az bilgi vardır ancak ölü bedenlerinin ölüm nedenini belirlemek için incelendiği bilinmektedir. Bunun yapılabilmesi için de oldukça kapsamlı toksikoloji bilgisinin gerekli olduğu bilinmektedir (Smith, 1951).

19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan adli bilimler kavramını ilk oluşturan çalışma alanı adli tıptır (Alkan ve Sözen, 1998). Bu nedenle adli bilimlerden bahsedildiğinde ilk akla gelen bilim adli tıp olarak günümüze kadar kendini kabul ettirmiştir. 1827 yılında II. Mahmut'un kurduğu yeni ordunun cerrah ihtiyacı için Tıbhane-i Amire kurulmuş beş yıl sonra ise Cerrahane-i Amire kurulmuştur. 1836 yılında bu iki okul Mekteb-i Tıbbiye Adliye-i Şahane adını almıştır. Açılan bu okullarda yeteri kadar öğretmen bulunmaması sebebi ile Avrupa'dan öğretmen getirilmesine karar verilmiş ve Viyana'dan Doktor Bernard getirilmiştir. 1841 yılında Dr. Bernard'ın girişimleriyle anatomi dersleri kadavralar üzerinden işlenmeye başlamıştır. Ders programında Tıbb-i Kanuni adı altında adli tıp dersi de yer almaya başlamıştır. 1844 yılında kurulan

kimya laboratuvarı ile modern adli tıp uygulamaları ülkemizde de başlamıştır. 1840 yılında Meclis-i Umuru Mülkiye-i Tıbbiye ismiyle kurulan bir meclise cinayetleri araştırma görevi verilmiştir. Örneğin, Çoban Nikola isimli bir kişinin koyun otlatırken yıldırım çarpması sonucu öldüğünü Dimitri ve Rabko tarafından iki kişi haber vermiş ve Çoban Nikola muayene edilmiştir. Cesette yanık bulunmaması ancak sol kaşı üzerinden yaralandığı ve sağ kulağından kan akmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu rapora göre Nikola'nın ölümünün şüpheli olduğuna karar verilmiş, Dimitri ve Rabko tutuklanmıştır (Bingöl, 2006).

Adli bilimler, ilk olarak Antik Mısır'da tıp biliminin ortaya çıkmasıyla var olmuş, bilim ve teknolojik gelişmeler sayesinde ayrı bir bilim haline gelerek Avrupa ve Amerika'da adli bilimler ile ilgili birçok kuruluşun ortaya çıkmasına yol açmıştır (Koç ve Biçer, 2009).

Adli tıp biliminden sonra yeni bir alan olarak ortaya adli toksikoloji çıkmıştır. 1840 yılında Fransız bir bilim adamı şüpheli koşullarda ölen bir kişinin kalıntılarını analiz ederek arsenik ile zehirlendiğini ortaya çıkarmıştır. Arsenik doğal yolla alınabilecek bir madde olmadığı için zehirlenen kişinin şüpheli karısı cezalandırılmıştır. 1879 yılında ise Alphonse Bertillon, bir kişiyi diğerinden ayırmak için kişilerin vücut ölçülerini kaydederek antropometri bilimini geliştirmiştir. Bu yöntem Amerika'daki hapishanelerde yaygın olarak kullanılmıştır. 1903 yılında bir mahkûmun ölçümlerinin aynısına sahip başka bir mahkûm daha hapishanede bulununca, Bertillonaj yöntemi geçerliliğini kaybetmiş ancak parmak izi çalışmalarının yolunu açmıştır (Houck ve Siegel, 2016).

Hukuksal sorunların çözümünde, çeşitli bilim dalları bir arada çalıştığı zaman daha hızlı ve doğru sonuçlar elde edildiği için adli bilimler alanına farklı bilim dalları da hızla katılmış hatta günümüzde yeni bilim dallarının da katılmaya devam ettiği görülmektedir (Gülmen ve ark., 1998).

Herhangi bir suçun kanıtlanıp hukukun uygulanmasında tüm bilimsel ve teknolojik uygulamaları inceleyen adli bilimler, bilim ve teknolojinin her geçen gün ilerlemesiyle

birlikte bünyesine yeni alanları katmaktadır. Bu alanlardan biri de son yıllarda ülkemizde ve dünyada gelişmekte olan Adli Arkeolojidir.

1.2. Adli Arkeoloji ve Adli Arkeolojinin Tarihsel Gelişimi

1.2.1. Arkeoloji nedir?

Arkeoloji, Antik Yunanca'da eski anlamına gelen 'arkeo' ve bilim anlamına gelen 'logos' kelimelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla geçmişin bilimi anlamına gelmektedir. Arkeoloji bilimi, kazı ve yüzey araştırması gibi yöntemleri kullanarak insanlığın ve dünyanın geçmişini araştıran bir bilim dalıdır (Özbilen, 2020).

Arkeoloji bilimi, eskiçağlardan günümüze kadar insan eliyle yapılmış her türlü malzemeyi araştırır ve inceler. Bu nedenle yalnızca Türk Dil Kurumu sözlüklerinde ifade edilen şekliyle kazı bilimi değildir. İnsanların ilk taş aletleri yapmaya ve kullanmaya başladığı dönemlerde gerçekleşen olayları ve bu olayların neden sonuç ilişkilerini de araştırmaktadır (Zoroğlu, 2013).

Günümüzde arkeolojinin kapsamıyla ilgili yanlış bir kanı vardır. Bu kanı, arkeolojinin yalnızca eskiçağ dönemleri ile ilgilendiği ve yakın dönemler sanat tarihinin alanına girdiği şeklindedir. Ancak arkeoloji bilimi toplumun yaşamıyla ilgili olan her türlü maddi kalıntıyı incelemektedir. Arkeolojinin zamansal alt sınırı insanın ilk aleti yapması, üst sınırı ise dündür (Özdoğan, 2015).

Eskiçağlarda yaşayan toplumların bıraktıkları kalıntılar ve bu kalıntıların oluş zamanları toprak tabakaları içinde saklanmaktadır. Arkeologlar, bu kalıntıları ortaya çıkarıp değerlendirerek insanları yaşadığı dönem ile birlikte yorumlamaktadır. Arkeolojik katmanlardaki tüm materyallerin birbirleri ile neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Arkeologlar bu ilişkileri hiçbir kalıntıya zarar vermeden çeşitli teknikler kullanarak incelemektedirler. Kavram olarak aslında eskinin bilimi anlamına gelen arkeoloji, kullandığı teknik ve bakış açısı ile günümüzde adli olayların incelenmesine ve çözülmesine fayda sağlamaktadır (İşcan ve Konyar, 2005).

1.2.2. Adli arkeolojinin tanımı

Arkeolojik kazı, kurtarma, haritalama ve belgeleme teknikleri, adli araştırmalarda kullanılmaktadır. Olay yeri incelemelerinde arkeolojik kazı tekniklerinin kullanılması, alan özelliklerinin tanımlanması, haritalar yoluyla kroki hazırlanması ve toprak bilgisi oldukça önemlidir. Arkeologların yüzey araştırması, kazı teknikleri ve gömü gelenekleri gibi sahip oldukları teknik bilgiler çoğu adli olaylarda kullanılmaktadır (Scott ve Connor, 2001).

Adli bilimler, genel olarak yüzey kalıntılarının veya gömülü kalıntıların kazılması, araştırılması, haritalandırılması ve yorumlanması için arkeoloji biliminin uzmanlığına ihtiyaç duymaktadır. Bazı yerlerde keşfedilen insan kalıntılarının yakın zamanda ölen bir kişiye ait olmadığı görülebilir. Bu durumlarda arkeolojik bilgiler, tarihi ve modern kalıntıları ayırt etmeye yardımcı olmaktadır. Gömü gelenekleri ve coğrafi koşullara göre kalıntıların durumunu yorumlama konusunda eğitim almış arkeologlar adli mezarları tespit etmeye yardımcı olmaktadır (Moran ve Gold, 2019).

Adli olaylar değerlendirilirken en önemli aşama olay yerindeki tüm kalıntılara yerinde ve zarar görmeden ulaşılmasıdır. Arkeolojik tekniklere de genellikle bu aşamada başvurulur. Çünkü arkeolojik kazı tekniklerinin adli antropolojik uygulamalar açısından da önemi büyüktür. Arkeologlar stratigrafi, toprak bilgisi, eserlerin toplanması ve korunması gibi özel bilgilere sahiptir. Bu nedenle gömülü kalıntıların kazılması, toplanması, korunması ve belgelenmesinde önemli görevleri vardır. Gömülü ve iskelet kalıntılarının zarar görmeden çıkarılması için arkeolojik tekniklerin uygulanması şarttır (Haglund, 2001).

Adli bilimler alanının önemli bir disiplini olan adli arkeoloji, kazı tekniklerini kullanarak olay yerindeki delillere zarar vermeden, delillerin ortaya çıkarılmasından laboratuvara teslim edilmesine kadar gečen süreçte çalışan bir bilim dalıdır (Çeker, 2016). Adli arkeoloji, adli araştırmalara arkeolojik tekniklerin uygulanmasıdır. Adli bir soruştırma sırasında kanıtların zarar görmeden kurtarılması ve incelenmesi olay mahallinde neler olduğunun ve orada kimin bulunduğunun belirlenmesine yardımcı

olmaktadır. Adli arkeoloji bir tür olay yeri incelemesidir. Adli arkeoloğun olmadığı bir suç mahallinde önemli olabilecek bir delil gözden kaçabilir. Arkeoloji bilimi mümkün olan en fazla bilginin toplanması için uzun yıllar boyunca kazı yöntemleri geliştirmiştir. Bu tekniklerin gömülü kanıtları araştırma sırasında kullanılması oldukça önemlidir. Adli bir kazı sırasında hem büyük hem de küçük kalıntıların geri kazanılması ve kazı alanı hakkında doğru bilgiler tespit edilerek yorumlanması önemlidir. (Moran ve Gold, 2019).

Olay yerinde kalıntıların çıkarılması ve incelenmesi üzerine çalışan ve bu çalışmayı arkeolojik kazı tekniklerini kullanarak yapan adli arkeoloji bilimi, olay yerinin doğru ve eksiksiz incelenmesi için önemlidir. İncelenen olay yeri eğer bir mezarsa buradaki gömü tipi, kalıntıların çıkarılması ve korunması, mezarın içindeki veya etrafındaki delil niteliğinde olabilecek tüm bulguların toplanması, fotoğraflama ve çizim yapılması adli arkeoloji yöntemleri kullanılarak doğru ve eksiksiz yapılabilmektedir. (Sevim Erol ve Açıkkol, 2003).

Adli arkeoloji alanı, suç mahalleri, kitlesel ölümler ve insan hakları ihlalleri de dahil olmak üzere cinayet araştırmalarına önemli katkılarda bulunmaktadır. İnsan kalıntıları içeren olay yerlerinde bulguların tümünü doğru bir şekilde bulmak ve belgelemek için arkeolojik kazı ve haritalama yöntemleri kullanılmaktadır. Adli arkeologlar, olay yerine verilecek zararı en aza indiren arama tekniklerinin yanı sıra uygun kurtarma ve dokümantasyon yöntemlerini de içeren olay yerinin incelenmesine yardımcı olabilecek bilgilere sahiptir (Schultz ve Dupras, 2008).

1.2.3. Adli arkeolojinin tarihsel gelişimi

Olay yeri incelemelerinde adli arkeolog ve adli antropologların görev almaları 1970'li yıllara dayanmaktadır (Çeker, 2016). Adli arkeoloji çalışmaları ise dünyada ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980'li yılların başında başlamış, 1988 yılında İngiltere'de Birmingham Üniversitesi'nde Adli Arkeoloji Laboratuvarı kurulmuştur (Sevim Erol ve Açıkkol, 2003).

Amerika Birleşik Devletleri'nde adli arkeoloji alanı fiziksel antropologların uyguladığı bir bilim olarak adli bilimlere bağlanmıştır. Adli antropologlar iskelet analizinde uzman oldukları için olay yerlerindeki iskelet kalıntılarını toplama, inceleme ve belgeleme sürecine katılarak bu çalışmalara dahil olmuşlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde fiziki antropologların osteolojik ve arkeolojik eğitim almalarının bir sonucu olarak 1970 ve 1980'lerde adli arkeoloji alanı gelişim göstermiştir. Adli arkeolojinin önemini vurgulayan ilk yayınlar 1970'lerin ortalarında adli antropologlar tarafından yayınlanmıştır (Schultz ve Dupras, 2008).

Adli arkeologlar ve antropologlar tekli gömülerdeki insan kalıntıları üzerine çalışmalarının yanı sıra toplu ölümlere ve çoklu gömülere ait kalıntılarının yerlerinin belirlenmesi, incelenmesi, açığa çıkarılması ve belgelenmesi konularında da çalışmaktadırlar (Mehder, 2019). Bu nedenle adli arkeolojiyi, kazı tekniklerinin olay mahallinde kullanılması olarak tanımlamak bu biliminin yalnızca bir yönünü göstermektedir. Adli arkeologlar, yalnızca küçük ölçekli suç kazılarında görev almazlar. Ayrıca soykırımlar, doğal afetler, kazalar ve terör olaylarından kaynaklanan durumları aydınlatmak için çalışırlar. Bu durumlar insan kalıntılarının aranması ve zarar görmeden kazı yoluyla çıkartılması için teknik bilgiler gerektirir ve adli arkeologlar bu tip olaylarda söz sahibi olan kişilerdir. Bu nedenle toplu mezarlara aşına olmak, bu mezarların uygun şekilde kazılması ve yorumlanması adli arkeologların önemli görevlerindedir (Schultz ve Dupras, 2008).

Dünya genelinde işlenen savaş suçları, soykırımlar ve doğal afetler sonucunda ölen bireylerin mezarlarının bulunması, iskelet kalıntılarının araştırılarak ortaya çıkarılması için adli arkeolog, adli antropolog, adli diş hekimi, osteolog ve patalog gibi adli bilimler alanında uzman olan bilim insanları bir araya getirilmiştir. Amerika'da adli antropolog olan Doktor Clyde Snow bu konuda önemli bir çalışma yaparak, Latin Amerika'da bir eğitim vermiş ve bu eğitimin sonucunda kazı araştırmalarında görev alabilecek öğrencilerden oluşan Arjantin Adli Antropoloji ekibini kurmuştur. Bu ekibin kurucu ortaklarından olan Doretti ve Fonderbrider, arkeoloji bilimini toplu mezarların kazılması, çıkarılması ve belgelenmesi sürecine taşıyarak arkeologların da bu çalışmalarda yer almalarına öncülük etmişlerdir (Hoşsöz, 2018).

1.2.4. Adli arkeoloji ve adli antropoloji uzmanları neden beraber çalışmalıdır?

İnsan kalıntılarını içeren suç mahalleri araştırılırken, kolluk kuvvetleri adli bilimler uzmanlarından yardım almaktadırlar. Birçok olay yeri personeli ayrışan insan bedenleri ve iskelet kalıntılarını içeren olayları işleme konusunda sınırlı bilgi, eğitim ve deneyime sahip oldukları için genellikle antropologlardan yardım etmeleri istenmektedir. Adli antropoloji, iskelet analizine fiziksel antropolojik yöntemlerin uygulanmasıdır. Adli antropologlar, insan osteolojisi konusunda uzmanlaşmış bilim insanlarıdır. Kalıntıların olay yerinden çıkarıldıktan sonra ilk olarak kemik olup olmadığını daha sonra iskelet kalıntılarının insana mı yoksa hayvana mı ait olduğunu belirlemektedirler. Kalıntılar tanımlanamıyorsa biyolojik bir profil oluştururlar. Bu profil cinsiyet, boy, soy, ölüm yaşı, iskeletin yaralanmaları, hastalıkları gibi özellikleri içermektedir. (Schultz ve Dupras, 2008).

Adli antropolojik uygulamalardan ancak kalıntılar zarar görmeden ve yerinde değerlendirilebilirse doğru ve güvenilir sonuçlar elde edilmektedir (Mehder, 2019). Bu aşamada adli antropologlar arkeolojik kazı konusunda çok az deneyime sahip oldukları için yeterli derecede yardımcı olamazlar. Bu durumda adli arkeoloji alanında uzmanlaşmış bilim insanlarından yardım alınır (Haglund, 2001).

Adli antropologlar, olay yerinde insan kalıntılarının olası farklılıklarını belirleyebilirler. İskeletlerin eksik kemikleri varsa uygun arama yöntemleri konusunda kolluk kuvvetlerini yönlendirebilirler. Olay yerinde insan kalıntılarının ilk değerlendirmesini yapan uzmanlar adli antropologlardır. Adli arkeologlar ise olay yerine, yüzey araştırmaları, kazı teknikleri, jeo-arkeolojik arama yöntemleri, haritalama teknikleri, arkeolojik kurtarma teknikleri, belgeleme, koruma ve fotoğraflama gibi arkeoloji biliminin yöntemlerini kullanarak fayda sağlayabilirler (Schultz ve Dupras, 2008). Bu nedenle arkeolojik alan yönetiminde arkeolog ve antropologların birlikte çalışması daha uygundur.

1.3. Ölüm ve Ölü Gömme Gelenekleri

1.3.1. Ölüm nedir?

Ölüm, canlı bir varlığın yaşamının tamamen sona ermesi ya da bazı inanışlara göre ruhun sonsuzluğa kavuşması olarak tanımlanmaktadır. Ölüm kavramı kültürden kültüre farklılık göstermekte, toplumsal yapıya ve coğrafyaya göre değişik şekillerde yorumlanmaktadır (Akçay, 2020). Ölüm, yalnızca canlı varlıkları ilgilendiren bir kavram gibi görünse de aslında cansız varlıklarda da varoluş halinin sona ermesi olarak tanımlanmakta ve evrendeki tüm varlıkları ilgilendirmektedir. Ölüm kavramının tüm evreni kapsayan bir olgu olması fen bilimleri ve sosyal bilimler için ilgi çekici bir konu olmasını sağlamaktadır (Uhri, 2014).

Arkeolojik ve antropolojik araştırmalar ölüm kavramının Paleolitik Çağ'da anlaşıldığını göstermektedir. Yapılan arkeolojik araştırmalar ölü gömme sırasında gerçekleştirilen uygulamaları anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ölü gömme ile ilgili ilk arkeolojik veriler Orta Paleolitik Çağ'ı işaret etmektedir. Ölü gömme geleneği, Neanderthal insanı tarafından ölümlerin mağaralarda gömülmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu gömünün en önemli verisi Irak'ın Zagros dağlarındaki Şanidar Mağarası'nda bulunan sol tarafa doğru yatırılmış, sağ kolu ve bacağı kıvrık bir şekilde bırakılmış iskelettir. İskeletin çevresinde yapılan araştırmalarda farklı bölgelerden getirilmiş çiçek polenlerine rastlanmıştır ve bu polenlerin cesedin yanına ya da üstüne bırakıldığı tespit edilmiştir (Akçay, 2017).

Geçmişten günümüze kadar birtakım değişikliklere uğrayarak karşımıza çıkan ölü gömme gelenekleri insanoğlunun günlük yaşamının bir parçasıdır. İnsanlar ölümü başka bir dünyaya geçiş olarak yorumlamış ve ölen yakınlarına son görevleri olarak gömü geleneklerini oluşturmuşlardır. (Özcan, 2010).

Mezar konumları, mezar türleri, gömü biçimleri ve gömü tipleri kültürel yapı ve dini inançların etkisi ile her toplumda farklılık göstermektedir. Toplumların siyasi ve sosyal durumları da gömü biçimlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle

ölü gömme geleneklerini toplumların kültürel davranışlarına göre tanımlamak ve yorumlamak yapılacak çalışmaların niteliğini arttırmaktadır. Ölü gömme geleneklerinin araştırılmasında arkeolojik kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılan mezarlar, mezar buluntuları ve iskelet kalıntıları birincil nitelikteki kaynaklardır. Bu nedenle gömü geleneklerinin yorumlanmasında arkeoloji bilimi oldukça önemlidir (Taş, 2016).

Savaş, soykırım ya da doğal afetler sonucu oluşan toplu gömülerde herhangi bir düzen ya da bir gömü geleneği bulunmamaktadır. Bu nedenle toplu mezarlar, mezarda bulunan birey sayısına ya da mezarların şekil ve biçimlerine göre anlaşılmaktadır. Toplu mezarlarda genel olarak bireyler gelişigüzel gömülmüş bir biçimde bulunmaktadır. Toplu mezarlarda gömü şekli birincil gömü durumundaysa iskelet korunmuş bir biçimde bulunabilir ancak ikincil gömü türlerinde herhangi bir gömü düzeni bulunmamakla beraber iskeletlerin de durumu karmaşık olmaktadır. Bu tür ikincil, hatta üçüncül gömü tiplerine Bosna Hersek'teki toplu mezarlar örnek verilebilir (Hoşsöz, 2018). Adli arkeoloji bilimi Bosna gibi bölgelerde meydana gelen toplu katliamların araştırılması için kullanılmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir (İşcan ve Konyar, 2005).

Bir bölgedeki ölü gömme gelenekleri, o bölgede yaşayan toplumların çağlar boyunca değişime uğrayan adetlerinin belirlenmesinde ve o bölgedeki kültür tarihinin daha iyi aydınlatılmasında oldukça önemlidir (Akyurt, 2014). Bu nedenle ölü gömme gelenekleri arkeolojik, antropolojik, etnolojik ve etnoarkeolojik açıdan araştırılmalı ve incelenmelidir.

1.3.2. Ölü Gömme Gelenekleri

Ölüm olayının insanoğlu tarafından önemsenmesi, göç ettiği dünyada da yaşama arzusu olduğundan kaynaklanmaktadır. Mezarlar ölen bir bireyin iki dünya arasındaki geçişinin simgeleridir. Ölen kişinin diğer dünyada da yaşayacağına inanıldığı için mezar biçimleri yaşanan topluma ve coğrafyaya göre çeşitlilik göstermektedir (Mutlu, 2018). Ölü gömme geleneklerinde gömü biçimleri arkeolojik veriler ışığında

incelenerek, farklı kültürler ve dini inanışlara sahip toplulukları ayırt edebilmek için kullanılmaktadır (Uhri, 2014). Gümü gelenekleri her ne kadar toplumdan topluma farklılık gösterse de insanlar ölümlerini iki farklı türde gömmüşlerdir. Bu gömü türleri ölünün ceset halinde doğrudan (inhumasyon) gömülmesi veya cesedin yakılarak (kremasyon) gömülmesidir (Özterzi, 2011).

Ölüm ve ölümden sonraki yaşam insanoğlunun tarih boyunca ilgilendiği bir konudur. İnsanoğlu ölen yakınlarının huzura kavuşmasını sağlamak için ölü gömme geleneklerini oluşturmuştur. Bu gelenekler, toplumun yapısı, inançları ve alışkanlıkları hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır (Hürmüzlü, 2008).

İnhumasyon ve kremasyon

Paleolitik Çağ'dan itibaren insanoğlunun uyguladığı ilk ölü gömme biçimi olan inhumasyon, değişik coğrafyalarda birbirinden bağımsız bir şekilde değişim ve gelişim göstermiştir. İnhumasyon, ölü bir bedenin toprakta açılan bir çukura ceset halinde gömülmesi olarak tanımlanmaktadır. İnhumasyon gömü biçiminin, eski çağlardan başlayarak günümüze kadar devam etmesi ve yaygın bir biçimde kullanılması kültürel bir devamlılık olduğu gibi bir gelenek olduğunun da göstergesidir (Uhri, 2014).

Bir cesedin ateşte, et ve kaslarından ayrılarak, yumuşak dokuları tamamen, kemiklerin ise biçimlerini kaybedinceye kadar yakılması kremasyon olarak adlandırılmaktadır. Yakma işleminden sonra küller ve geriye kalan kemik parçaları bir mezar kabı içine konularak daha önceden hazırlanmış mezar çukuruna bırakılmaktadır (Akçay, 2020). Kremasyon uygulamasının tarihi Paleolitik Çağ'a denk gelmektedir. En eski kremasyon örneğinin, Avustralya'da Mungo Gölü'nde elde edilen arkeolojik veriler ışığında günümüzden 26.000 yıl öncesine ait olduğu bilinmektedir (Uhri, 2014).

Mezarların konumu

Eskiçağlarda insanoğlunun ölüden ve ölümden korkması mezar yerlerinin konumu üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu korkuyu kontrol altına almak için ölümlerini şehir

merkezlerinden uzak alanlara koymayı tercih etmişlerdir. Bazı toplumlarda ise insanlar, ölü yakınlarının varlıklarını sürdürmeye devam ettiğine ve hala onlarla beraber yaşadıklarına inanmışlardır. Bu nedenle ölen bireyler insanların var olan yaşam alanlarına konulmuştur. Ölü bireylerin mezar konumlarının incelenmesi o toplumun yaşayış tarzı ve inanışları ile ilgili bilgiler vermektedir (Özterzi, 2011).

Eskiçağlardan günümüze kadar seçilen mezar konumları hangi coğrafyada olursa olsun temel olarak ikiye ayrılmıştır. Arkeolojik kazılarla saptanan iskelet kalıntıları çoğunlukla nekropol olarak isimlendirilen mezarlık alanlarında bulunmuştur. Bu alanlarda bulunan mezarlar arkeolojik literatürde extramural (yerleşim yeri dışı) olarak adlandırılır. Bazı durumlarda ise yerleşim alanlarının içinde intramural (yerleşim yeri içi) gömüler yapıldığı görülmektedir (Sevim ve Açikkol 2003).

Yerleşim içi mezarlar, günlük yaşamın devam ettiği alanlarda, evlere, avlu tabanlarına hatta bazı merkezlerde kent meydanlarına gömülerin yapılması anlamına gelmektedir (Akçay, 2020).

İnsanların ölüm olgusunu henüz kavrayamadığının düşünüldüğü dönemlerde, ölen bireylere hala yaşıyormuş gibi davranmaları ve öldükten sonra da ölümlere birtakım ritüeller yaparak özen göstermeleri yerleşim yeri içi mezarları ve yerleşim yanı mezarlıkları ortaya çıkarmıştır. Ölüler, insanların gündelik yaşamlarının geçtiği yerlere, barınak ya da konutlarının bulunduğu yere gömülmüşlerdir. Bebek ve küçük çocuk ölümlerinin, bazı doğaüstü güçleri olduğuna inanılan büyücü, şaman gibi bireylerin ölümlerinin, ayrıcalıklı ve seçkin sınıftan gelen bireylerin ölümlerinin yerleşim yeri içine gömüldüğü bilinmektedir (Uhri, 2014). İnamural mezarlar yetişkinler için nadiren yapılmıştır. Bu mezar uygulamalarında genellikle bebek ve çocuk gömüleri bulunmaktadır çünkü bebek ve çocukların küçük ve korunmaya muhtaç oldukları düşünülüp yaşanan bölgeden uzaklaştırılması istenmemektedir.

Arkeolojik verilerden dayanarak intramural olarak adlandırılan gömü şeklinin uzun bir süre devam ettiği söylenebilir. Ancak intramural ölü gömme uygulaması bir süre sonra çocuk ve bebek gömüleri hariç giderek azalmış ve toplumlarda yerini daha çok

ekstramural gömü uygulamasına bırakmıştır. Akeramik Neolitik Çağ'ın sonlarından itibaren günümüze kadar devam eden ekstramural gömü uygulaması toplumsal yaşamda bir gelenek olarak yerini almıştır. Kentleşme ve merkezleşmenin artması sonucu ölülerin yaşayanlardan giderek uzak mekanlara gömüldüğü ve yerleşim yeri dışındaki ekstramural mezar yerlerinin oluştuğu bilinmektedir (Uhri, 2014). Özellikle ölü bedeninin zaman içinde çürümesinin yarattığı durum ve korku, ölülerin şehir merkezlerinden uzak alanlara konulmasına ve mezarların çıkış yönlerinin evlerin olduğu tarafa bakmayacak şekilde yapılmasına neden olmuştur (Özterzi, 2011).

Birincil ve ikincil gömüler

Birincil gömülerde kollar genellikle gövdeye paralel, pelvis üzerinde çapraz, göğüs üzerinde bağlanmış veya kafaya doğru kaldırılmış olarak bulunmaktadır. Gömülerde bacaklar da kollar gibi farklı pozisyonlarda bulunabilmektedir. Bacakların pozisyonu için uzanmış, yarı büzülmüş ve büzülmüş terimleri kullanılmaktadır. Ancak bazı gömülerde belli bir düzen söz konusu değilse yani birey rastgele gömülmüşse bacak ve kolların durumu tanımlamalara uymayan bir gömü şekli ile karşımıza çıkmaktadır (Sevim Erol ve Açıkkol, 2003).

Birbirleriyle eklemli olmayan kemik kalıntılarının oluşturduğu gömüler ikincil gömüler olarak adlandırılmaktadır. Gömü gelenekleri toplumdan topluma farklılık gösterse de bu tür mezarlarda her toplumda kemikler karışık bir durumda bulunmaktadır. Ölen bireyin yerden yüksek bir platform üzerinde çürüyene kadar belirli bir süre bekletilmesinden sonra yalnızca kemiklerin gömülmesi ikincil gömülere verilebilecek örneklerden biridir (Sevim Erol ve Açıkkol, 2003).

Gömü tipleri

Hoker:

Dizlerin göğüs üzerinde çeneye doğru çekilerek, ölünün anne karnındaki bebeğin duruşuna benzer bir şekilde mezara yerleştirilmesiyle gerçekleşen gömü tipidir (Özterzi, 2011).

Dorsal:

Bu gömü uygulamasında ceset, bacaklar bükülmeden dümdüz uzanmaktadır. Kollar gövdeye paralel, pelvis üzerinde çapraz bir şekilde birleştirilmiş, kafa hizasında uzatılmış ya da göğüs üzerinde bağlanmış şekilde farklı pozisyonlarda olabilir (Özterzi, 2011).

Çoklu gömü:

Bir mezara, birden fazla bireyin gömülmesi çoklu gömü tipi olarak adlandırılmaktadır. Çoklu gömü geleneği aynı aileden veya aynı soydan gelen bireylerin bir arada gömülmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu gömü tipine her bölgede rastlanabilir ve bu tür mezarlar ile karşılaşıldığında aile mezarı olarak yorumlanması gerekmektedir (Uhri, 2014). Çoklu gömü tipi, bazı bölgelerde bir gömü geleneği olarak karşımıza çıkmasına rağmen başka bölgelerde ise soykırım ve doğal afetler gibi kitlesel ölümler sonucunda da rastlanılabilir.

Mezar tipleri*Basit toprak mezar:*

Basit toprak mezarlar her dönemde ve hemen hemen her toplumda görülen en eski mezar türüdür. Her bölgede birbirinden bağımsız bir şekilde doğup gelişerek varlığını uzun süre korumuştur. Bu mezar tipi toprakta farklı derinliklerde çukurlar açılarak oluşturulmaktadır (Özcan, 2010).

Pişmiş toprak mezar:

Cesetlerin pişmiş topraktan yapılan kaplar içine yerleştirilerek bir çukura gömülme işlemi pişmiş toprak mezarlar olarak adlandırılmaktadır. Daha çok bebekler ve küçük çocukların bu şekilde gömüldüğü bilinmektedir. Ölüler bu şekilde rutubete ve böceklere karşı daha iyi korunduğu için bu mezar tipi tercih edilmektedir (Özcan, 2010). Arkeolojik literatürde pithos olarak isimlendirilen şişkin karınlı, hamile bir kadını andıran pişmiş kaplara yapılan gömülerin öteki dünyada tekrar doğuşu temsil ettiği düşünülmektedir (Uhri, 2014).

Sandık mezar:

Bu mezar tipi, sandık formu oluşturulacak şekilde taş, ağaç ve kerpiç gibi malzemeler kullanılarak dikdörtgen ya da kare şeklinde yapılmaktadır. Genelde dört tarafı taşla çevrilir ve üzeri bazen kapatılır bazen ise açık bırakılır (Özterzi, 2011).

Oda mezar:

Bu tip mezarlar, genellikle dikdörtgen veya yamuk planlı boyutları değişim gösteren, tek veya çok odalı mezarlardır. Önce büyük bir çukur açılarak daha sonra çukurun etrafı taşlarla örülerek yapılmaktadır. Girip çıkılabilen bir mezar olup, mezarların üstleri kapak şeklinde büyük taşlarla örtülmektedir. Bu mezarların birden fazla kişiyi gömmek için kullanıldığı bilinmektedir (Özcan, 2010).

2. ETNOARKEOLOJİ VE ADLİ ARKEOLOJİDE ETNOARKEOLOJİNİN ÖNEMİ

2.1. Etnoarkeolojinin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Etnoarkeoloji, etnografik ve tarihi bulguları kullanarak arkeolojik verilerin yorumlanması olarak tanımlanmaktadır. Günümüzdeki veya yakın tarihteki bulguları tarihi sürekliliğe dayanan benzetme yoluyla antik çağlara uygulayan bir yöntemdir (Gürsan Salzman, 2002). Etnoloji ve arkeoloji terimlerinin birleşiminden oluşan etnoarkeoloji, arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan buluntuları tanımlayıp, yorumlamaktadır. Arkeolojik buluntuların, toplumlarla ve toplumların kültürleriyle arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir yaklaşımdır (Kalkan, 2009).

Arkeologlar, sadece ölü ve gömülü toplumları inceleyen uzmanlar değil aynı zamanda günümüzde hâlâ yaşamakta olan toplumları da inceleyen bilim insanlarıdır. Etnoarkeoloji bilimi, eski eserleri ve maddi kültürü analiz etmekle ilgili sorunları araştıran arkeologlar tarafından, yaşamakta olan insanlar arasında yapılan saha çalışmasını içermektedir. Arkeologlar, etnoarkeoloji bilimi ile toplumların yalnızca gündelik kullandığı nesnelere yorumlamakla kalmaz sosyal ve kültürel geleneklerini, mimari kalıntılarını ve mezarlarını inceleyerek, gözlemlerini kaydederek eski eserleri üreten ve kullanan toplumları anlamaya çalışırlar (London, 2000).

Etnoarkeoloji hem etnolojinin hem de arkeolojinin konuları üzerine çalışmaktadır. Etnoarkeologlar, Eski çağlarda yaşamış olan topluluklar ile günümüzde hâlâ yaşamakta olan ya da yakın tarihe kadar yaşamış olan toplumların arasındaki sosyo-kültürel benzerlikleri araştırmaktadırlar. Etnoloji, günümüzde yaşayan toplumların kültürel yaşamlarının evrelerini araştıran bir bilim dalı, arkeoloji ise geçmişte yaşayan toplumların kültürel evrelerini araştıran bilim dalıdır. Bu nedenle her ikisi de etnoarkeologlar için birbirinden ayrılmaz iki bilimdir (Kalkan, 2009).

Toplumların sosyo-kültürel yapılarının yeniden canlandırılmasında arkeolojik belgeler tek başına yeterli değildir. Etnoarkeoloji bu eksikliğin giderilmesine yardımcı

olmaktadır. Özellikle Anadolu'nun zengin etnografik malzemesi arkeolojik belgelerin yorumlanmasında kullanılarak toplumların ekonomik ve sosyal durumları daha iyi anlaşılmaktadır (Yakar, 2007).

Kırsal bölgelerde yaşayan toplumların aletlerinin üretimi, kullanımı ve işlevi, mimari gelenekleri, konutların nasıl yapıldığı ve nasıl terk edildiği etnoarkeolojinin araştırma konularındandır. Bu konular dışında çanak çömlek yapımının aşamaları ve taş alet yapımı gibi birçok konu etnologların araştırma konuları arasındadır (Kalkan, 2009).

Arkeolojik veriler yorumlanırken en önemli kaynaklar materyal kültürlerdir. Bu nedenle günümüzde hâlâ kullanılmakta olan materyal kültür ile arkeolojik kazılarda bulunmuş kalıntılar açıklanabilmektedir. Örneğin etnografik araştırmalar günümüzde ekmek pişirmek için kullanılan tandır evlerinin birkaç kuşak önce pişirme işlevi dışında ısınma ve kışlık yaşam odası olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla arkeolojik kazılarda bulunan tandır evlerinin o dönemdeki kullanım şekli yorumlanabilmektedir (Erdem, 2013).

Etnoarkeoloji bilimi en geniş anlamıyla yaşayan geçmişten yararlanma olarak tanımlanmaktadır. Eskiçağlarda yaşayan topluluklar ile günümüzde farklı coğrafyalarda yaşayan toplulukların arasındaki benzerlikler dikkat çekmeye başlamış ve araştırmalar eskiçağlardaki kültürlerin yorumlanması için kullanılmaya başlanmıştır. Etnoarkeolojik çalışmaların ilk örneği, 1853 yılında İsviçre'de bulunan kazıklı göl evleri ile yorumlanmıştır. Bu yapıların esası, 1830'lu yıllarda Yeni Gine çevresinde gezi yapan Fransız denizci J. Dumont d'Urville'in yayınlarında ilkel kazıklı yapıları kullanılmasına dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren etnoarkeoloji, mimariden teknolojiye, toplumsal örgütlenme modellerinden inanç sistemlerine kadar her alanda kullanılmaya başlanmıştır (Özdoğan, 2015).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık 110 yıl önce, J. Fewkes günümüzde yaşayan toplumlar ile tarih öncesinde yaşayan toplumlar arasında karşılaştırmalar yapmıştır. Yaptığı bu çalışmalar sonucu J. Fewkes ilk etnoarkeolog olarak bilinmektedir (Kalkan, 2009).

Modern etnoarkeoloji, 1960'larda süreçsel arkeoloji pratisyenleri tarafından tanımlanmış olmasına rağmen gerçek bir yöntem olarak kökenleri 19. yüzyıla dayanmaktadır. 19. yy' da Avrupalı arkeologlar arkeolojik kalıntıların yakınında ya da üzerinde yaşayan insanların etnografik unsurlarını değerlendirerek, geçmiş kültürlerin yaşayışları ile ilgili bilgi sahibi olmaya çalışmışlardır (Takaoğlu, 2004).

19. yy. sonu ve 20. yy. başında William Henry Holmes'in Amerikan Kızılderililerinin yaşadıkları yerleşim modellerini gözlemleyerek yaptığı çalışma ile Longacre ve Ayers'in Arizona'da Apache saz çadırlarıyla ilgili yaptığı çalışmalar, öncü çalışmalar olup daha sonraki çalışmalara ışık tutmuştur (Runnels, 2005: 7-14).

Türkiye'de ilk etnoarkeolojik çalışmalar ise, Hamit Zübeyr Koşay zamanında başlamıştır. H. Z. Koşay, 1930 ve 1940 yılları arasında Ahlatlıbel, Alacahöyük, Kumtepe, Pazarlı, Karaz, Büyük Güllücek ve Mahmatlar'da yürüttüğü kazılarda arkeolojik buluntularla, etnografik verileri karşılaştırarak önemli sonuçlar elde etmiştir (Takaoğlu, 2004).

2.2. Adli Arkeolojide Etnoarkeolojinin Önemi

Ölü gömme gelenekleri tarihte toplumdan topluma değişiklik göstermiş ve bir düzen içinde olmamıştır. Gömü biçimleri bir toplumun sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle ölü gömme gelenekleri arkeoloji ve antropolojinin önemli çalışma alanlarıdır. Arkeologlar, gömü geleneklerini arkeolojik veriler ışığında inceler ve etnografya bilimi ile paralel bir şekilde çalışarak gömü gelenekleri ile ilgili yorumlar yapmaktadırlar. (Parıltı ve Uhri, 2018).

Ölü gömme geleneklerinin araştırılması ve incelenmesi bir toplumun kültürel yapısı hakkında yorumlar yapılabilmesi için oldukça önemlidir. Arkeolojik kazı yöntemleri ile açığa çıkarılan bir mezarda iskeletin yatış pozisyonu, kolların, bacakların ve başın pozisyonu dikkatle incelenmeli ve belgelenmelidir. İskeletin ellerinin konumu, karın

ya da göğüs üzerinde bulunma durumu bazı inançlar konusunda önemli bilgiler vermektedir (Sevim Erol ve Açikkol, 2003).

Bir mezarın ortaya çıkarılması ve mezar kalıntılarının zarar görmeden incelenebilmesi için arkeolojik kazı yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir. Mezar alanından toplanan bulgular ölüm nedeni, ölüm zamanı, mezarda kaç kişinin bulunduğu, mezarda bulunan iskeletlerin insana mı yoksa hayvana mı ait olduğu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu nedenle her bulgunun ortaya çıkarılıp uzmanlar tarafından incelenmesi ve belgelenmesi oldukça önemlidir (İşcan ve Konyar, 2005).

Adli ve çoklu gömülerde kişi sayısını belirlemek, olay yerinde tespit edilen gömünün ihbar edilen vakalar ile alakasını kısa sürede çözmek araştırma sürecinin hızlı ilerlemesi için oldukça önemlidir. Arkeologlar, gömü gelenekleri ve mezar tipleri hakkında bilgi sahibi uzmanlardır. Bir olay yerinde mezar bulunması durumunda tespit edilen mezarın gömü geleneklerine göre yapılıp yapılmaması, adli bir vaka olup olmadığı konusunda bilgiler içermektedir. Arkeologlar, mezar tipi, konumu ve gömü biçimlerini inceleyerek özensiz, gelişigüzel gömülmüş cesetler ile belirli ritüeller ile gömülmüş cesetleri birbirinden ayırabilecek bilgiye ve tecrübeye sahiptirler. Gömü şekillerini inceleyerek ölü bireyin ait olduğu dini, mezhebi veya etnik grubu, iskelet kalıntılarının ise antik mi yoksa aktüel mi olduğunu tespit etmektedirler (Çeker, 2016).

Etnoarkeolojik bilgiler mezarların konumu, tipleri, gömü biçimleri ve iskelet pozisyonu gibi önemli verilerin aydınlatılmasını sağlar. Bu bilgiler olay yerinde arkeolog ve antropolog gibi adli bilim uzmanlarının çalışmalarında önemli olmaktadır. Örneğin, adli bir gömüde, ölüler belli bir düzen olmadan gömülmüş veya atılmış olabilir. İslam gömülerinde ise ölüler, yüzleri güneye bakacak şekilde yana yatırılmaktadırlar. Bu tür bilgiler araştırmalar sırasında, kazı yapılan alanda veya olay yerinde ölü bireyin adli bir vaka olup olmadığını belirlemede adli bilim uzmanlarına kolaylık sağlamaktadır. Ölü bireylerin yatış pozisyonları ve gömülme şekilleri uzmanlara, gömülerin çıkabileceği alanları belirlemede ipucu sağlamaktadır (Sevim Erol ve Açikkol, 2003).

Bir adli vakada iskeletin ya da iskeletlerin gömü tarzı, yanlarında bulunan nesnelere, yatış pozisyonları, üzerlerine tutturulmuş simgeler, giysi ve aksesuarları ritüelistik ya da güncel bir gömü olup olmaması konusunda bilgiler vermektedir. Bu nedenle adli vakalarda görev yapan arkeologların etnoarkeolojik bilgilere sahip olması oldukça önem arz etmektedir.

Çizelge 2. 1. Eskiçağ, Yahudi, Hristiyan, Müslüman ve Adli gömülerin özelliklerinin karşılaştırılması (Konyar ve İşcan, 2007)

Farklılıklar	Eskiçağ	Yahudi	Hristiyan	İslam	Adli
Yön	Belirsiz	Günümüzde belirgin bir yön anlayışı yok	Baş batıda, doğu-batı	Baş batıda, doğu-batı	Belirsiz
Yatış pozisyonu	Hoker, sağ yanı veya sol yanı üzerine elleri iki yanda birleştirilmiş	Sırt üstü, baş yukarı bakar eller karın veya göğüste birleştirilmiş, erken dönemlerde doğrudan toprağa, bugün tabuta konularak gömülürler	Sırt üstü, baş yukarı bakar eller karın veya göğüste birleştirilmiş, erken örneklerde doğrudan toprağa bugün tabuta konularak gömülürler	Sağ yanı üzerine, yüz güneye bakar	Belirsiz
Giysi veya aksesuarları	Özel giysileriyle, ölü armağanlarıyla	Özel giysileriyle, takı olabilir, kefenlenmiş de olabilir	Özel giysileriyle, takı olabilir, kefenlenmiş de olabilir	Çıplak, kefenlenmiş, ölü armağanı veya herhangi bir aksesuar yok	Genellikle gündelik giysileriyle olay esnasında taşıdığı aksesuarlarla
Mezar biçimi ve derinliği	Basit toprak, pithos, ume, taş sandık mezar, oda mezar, derinlik 40-50cm'den, 1-2m'ye	Ölünün boyutlarıyla orantılı, toprağa kazınmış, basit toprak, 1'den 2m'ye kadar	Ölünün boyutlarıyla orantılı, toprağa kazınmış, basit toprak, 1 m'den 2m'ye kadar	Ölünün boyutlarıyla orantılı, toprağa kazınmış, basit toprak, 40-50cm'den 2m'ye kadar	Genellikle orantısız bir boyutta ve derinlikte
Mezar yeri	Yerleşme içinde veya dışında olabilen belirli gömü alanları	Genellikle sınırları belli mezarlık alanlarında	Genellikle sınırları belli mezarlık alanlarında	Genellikle sınırları belli mezarlık alanlarında	Gözden uzak bir mimari veya belli bir alan içinde veya yerleşme alanları dışında, kırsal alanlarda
Dış belirtiler	Mezar başına belirli işaretlerin konulduğu örnekler yanında, toprak veya taş yığılarak yükseltilemiş örnekleri de vardır	Mezarın kimliğini gösteren bir işaret konulur, sanduka yapıncaya kadar, yükseltilmiş toprağın çevresine taşlar dizilir.	Mezarın kimliğini gösteren bir işaret konulur, sanduka yapıncaya kadar, yükseltilmiş toprağın çevresine taşlar dizilir	Genellikle mezar üzerinde belli bir toprak yükseltisi bırakılır, sandukalı örnekler sıklıkla görülür, baş veya ayak (genellikle baş) kısmında şahide denilen tahta veya taştan bir işaret konulur	Bilinçli bir şekilde gizlenmeye çalışılmadığından dışardan herhangi bir belirleyiciye rastlanmaz.

3. OLAY YERİ İNCELEME VE OLAY YERİ İNCELEMELERİNDE KULLANILAN ADLİ ARKEOLOJİ UYGULAMALARI

3.1. Olay Yeri İnceleme

Olay yeri incelemesi, suç işlenen yerdeki araştırmalar ve incelemeler sonucu bulunan bulguların tanımlanması, fotoğraflanması, toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanmasıdır (Öztürk ve ark., 2017).

Suç laboratuvarında fiziksel kanıtların incelemesi suç mahallindeki suç eylemiyle başlamaktadır. Bu nedenle suç mahalli herhangi bir adli bilim araştırmasının başlangıç noktasıdır. Suç mahalleri içeride veya dışarıda olabileceği gibi geniş bir alan veya oldukça küçük bir alan olabilmektedir. Şiddet içeren bir suç durumunda, saldırganın vücudu aynı zamanda bir suç mahallidir. Kanıtlar, suçun niteliğine bağlı olarak herhangi bir sayıda farklı personel tarafından toplanabilmektedir. Bazı suçlarda olay yerine ilk ulaşan görevli ekip incelemelerde bulunup delil niteliğinde olabilecek bulguları toplayabilir. Karmaşık olay yeri incelemelerinde ise delillerin zarar görmeden toplanması için olay yeri araştırmacıları ve adli bilim uzmanlarından yararlanılmaktadır (Fisher ve ark., 2009).

Yasadışı bir faaliyetin başladığı ve bittiği bölge olarak tanımlanan olay mahalli, olayların türüne göre değişim göstermektedir. Suç, suçlu, mağdur ve mekân ilişkilerinin kurulması için olayın çözümünü sağlayacak iz ve bulguların bulunduğu bir alan olay mahalli olarak tanımlanabilir. Olay yerlerinin hareketli ve değişim gösteren alanlar olması birincil ve ikincil olay yeri kavramını oluşturmuştur. Birincil olay yeri, olayla ilgili en çok bulgunun bulunduğu ve olayın gerçekleştiği alandır. İkincil olay yeri ise olayla ilgili suç teşkil edebilecek bulguların bulunduğu bir alandır. Örneğin, bir cinayet suçunda birey öldürüldükten sonra öldürüldüğü alandan başka bir alana götürülerek atılması ikincil olay yerini oluşturmaktadır (Öztürk ve ark., 2017).

Bir olay yerinin başarılı bir şekilde incelenmesi için bazı temel unsurlar bulunmaktadır. Olay yerinin kirlenmeye, bozulmaya ve delillerin kaybolmasına karşı korunması gerekmektedir. Bulguların buldukları yer ile bütünlüğünü sağlamak ve

doğru bir şekilde toplanması için olay yeri tanımlanmalı, sistematik bir arama yapılmalıdır. Bulguların uygun şekilde toplanması, paketlenmesi ve etiketlenmesi olay yerleri için oldukça önemlidir ve özel işlemler yapılması gerekmektedir. Örneğin, bir suç mahallini yağmurdan, kardan ve rüzgârdan korumak için bir çadır kurmak gerekebilir veya olay yerinden alınması gereken lastik izleri gibi fiziksel işaretlere öncelik verilmesi gerekmektedir (Fisher ve ark., 2009).

Olay yeri, coğrafi bir konum, bir araç, bir nesne hatta yürüyen bir birey de olabilir. Olay yerinin özellikleri, olay yerinin nasıl araştırılacağı, inceleneceği ve belgeleneceği konusunda belirleyici olmaktadır. Bir suç birden fazla olay yeri oluşturabilmektedir. Örneğin, bir kişi terk edilmiş bir evde kurşun yarası sonucu ölü bulunursa, olay yeri sadece ev ile sınırlı değildir. Aynı zamanda öldürülen bireyin bedeni ateşli silahla ve delillerle temas izleri içerdiği için bir olay yeri mahallidir. Bazı olay yerleri soruşturmayı başlatan yer iken bazen daha karmaşık olup soruşturma sırasında keşfedilebilir (Moran ve Gold, 2019).

Olay yerlerini incelemek oldukça tutarlı bir metodoloji izlenmektedir. Olay yeri iyi bir şekilde belgelendirilmeli ve kanıtların bulunduğu konumlar kaydedilmelidir. Fotoğraf ve video çekimi yapılarak günümüzde gelişen teknoloji ile bilgisayar destekli ölçüm cihazları kullanılarak olay yeri belgelenmektedir. Suçun işlenmesinden sonra bir nevi olay yerini yeniden inşa ederek olayın ne olduğunu ve nasıl olduğunu anlamak için fiziksel kanıtların yerleri not edilerek kayıt altına alınmaktadır (Fisher ve ark., 2009).

Olay yeri, her adli soruşturmanın açılış bölümüdür. Tam bir otopsi incelemesi için ölüm nedenini doğru bir şekilde belirlemek ne kadar gerekliyse, tüm adli bilimler analizleri için de ayrıntılı ve uygun olay yeri incelemesi o kadar gereklidir. Bir adli tıp uzmanı belirli örnekleri alıp analiz edemezse veya örnekleri uygun şekilde muhafaza edemezse, toksikoloji gibi laboratuvar analizleri doğru sonuçlar vermeyecektir. Olay yeri incelemelerinde de aynı durum söz konusudur. Olay yerinin belirlenmesi, kanıtların toplanması ve muhafaza edilmesi bir şüphelinin belirlenmesi, şüphelinin bir suçla suçlanması ve duruşmada gerçek suçluların ceza alması dahil olmak üzere tüm soruşturma evrelerini etkilemektedir (Moran ve Gold, 2019).

Bir suçun işlendiğini veya işlenmediğini belirleyebilecek, suç, mağdur ve fail ilişkisinin kurabilecek her türlü nesne fiziksel delil olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel delillerin etkili bir şekilde kullanılması için öncelikle olay yerinde varlığının tanımlanması gerekmektedir. Fiziksel delillerin yapılan analizlerde doğru sonuçlar verebilmesi, olay yerinden kanıtları toplayan ekibin teknik, yetenek ve kapsamlı bilgisi tarafından yönetilmesi ile mümkündür. Mevcut teknoloji suç laboratuvarlarının doğru sonuçlar elde etmesini ilerletmiş olsa da alanlarında uzman adli bilimciler tarafından yürütülen kapsamlı bir soruşturma başarılı bir laboratuvar analizi şansını arttırmaktadır (Saferstein, 2015).

Adli bilimler soruşturma sürecinin önemli bir unsurudur ve olay mahallinde başlamaktadır. Adli bilim uzmanları kanıtları tanıyamaz, laboratuvara incelenmesi için uygun bir şekilde toplayamaz ve koruyamazsa sağlıklı olarak sonuca ulaşamazlar. Bu nedenle delillerin zarar görmeden toplanabilmesi ve laboratuvarlara gönderilebilmesi için bazı temel aşamalar izlenmelidir (Saferstein, 2015). Bu aşamalar sistematik bir şekilde yapılmalıdır. Olay ile ilgili ilk haber alındığı andan itibaren olay yeri incelemeleri başlamaktadır. Olay ile ilgili bilgi alındıktan sonra olay yerinin ilk hali fotoğraf ve kamera görüntüleri ile kayıt altına alınır. Olay yeri öncelikle gözlem yolu ile incelenir. Olay ile ilgili ön hazırlık yapıldıktan sonra ise olay yerinde bulgu aramasına başlanır. Tespit edilen bulgular numaralandırılarak bulguların ölçekli bir şekilde fotoğraf ve kamera görüntüleri alınır. Bulguların laboratuvara herhangi bir değişime ve bozulmaya uğramadan ulaşabilmesi için bulgular çeşitlerine göre doğru toplama şekliyle toplanarak paketlenir ve etiketlemesi yapılır. Olay yerinde son kontrollerin de yapılmasından sonra olay yeri incelemesi ile ilgili rapor yazımı ve kroki çizimi gerçekleştirilir. Son aşama olay yerinden elde edilen bulguların ilgili birimlere teslim edilmesidir (Durmuş, 2010).

Olay yerine suç mahalli bozulmadan ilk ulaşan ve ilk müdahale eden ekip genellikle polis memurları, itfaiye personeli veya acil sağlık personelidir. Suç mahallindeki eylemler soruşturmanın başarılı bir şekilde çözülmesinin temelini oluşturmaktadır. Şüphelileri suç mahalline bağlayan bağlantıların asla bozulmaması gerekmektedir. Olay yerine ilk müdahale eden ekip olay yeri ve mağdurun güvende olduğundan emin olduktan sonra olay yeri incelemelerini başlatmaktadır. Öncelikle olay yerinin

korunması için bariyer bandı çekilmesi, olay yerine resmi araçlardan başka araç alınmaması, alana giren veya çıkan tüm kişilerin isimlerinin kaydedilmesi, olay yerinde sigara içilmemesi, yemek yenmemesi ve görevli olmayan kişilerin olay yerine girip alanı kirletmemesi oldukça önemlidir. Olay yerinde yapılan tüm hareketler ilgili kişilere not edilip iletilmelidir (Miller, 2003).

Olay yerleri konumlarına ve büyüklüklerine göre farklı şekillerde araştırılmaktadır. Genellikle odak noktasından dışa doğru inceleme yapılmaktadır. Olay yeri enine ve boyuna olmak üzere şeritler ile bölümlere ayrılmaktadır. Daha dar ve küçük olay yeri alanları ise alana erişim noktasından başlayarak sistematik olarak incelenmektedir. Bulunan bulguların öncelikle en kırılgan olanları toplanmaktadır. Sonra yok olma tehlikesine karşı parmak izleri toplanmakta ve en son küçük hatta mikroskobik bulgular toplanmaktadır. İnceleme olay yerine bağlı olarak birkaç saat hatta bazı durumlarda birkaç gün sürebilmektedir. Her adli olayda önce iş birliği ve ekip çalışması çok önemlidir (Fisher ve ark., 2009).

Gömülü bir cesedin ortaya çıkarılması için planlanmış bir yaklaşımla çalışılması gerekmektedir. Başvurulan yöntemler her ne kadar arkeolojik olsa da çalışan alan olay yeri olduğu için ilk önce olay yerindeki güvenlik önlemleri alınmaktadır. Olay yerinin yüzeyindeki her türlü iz suçun aydınlatılabilmesi için oldukça önemlidir. Bu nedenle kazı işlemi başlamadan önce olay yerinin çeşitli açılardan fotoğrafları çekilmektedir. Alan detaylı bir şekilde incelenerek, kanatlı böcekler toplanır ve buldukları bölge mutlaka not edilmektedir. Yüzeyde herhangi bir iz rastlanırsa iz ölçülür, çizilir, fotoğrafı çekilir ve kalıbı çıkarılır (İşcan ve Konyar, 2005). Olay yeri incelemesi suç araştırmasının en önemli bölümüdür. Ancak birçok suç çeşidinde olay yeri olarak tanımladığımız alan bulunmamaktadır. Örneğin, dolandırıcılık ve zimmete para geçirme suçlarında delillerin bulunduğu bir olay yeri yoktur. Bu nedenle aslında olay yeri incelemesi olarak tanımlanan araştırmanın amacı ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim sorularına en kısa zamanda ve en doğru şekilde cevap verilerek olayın açıklığa kavuşturulmasıdır (Ceylan, 2008).

Çizelge 3. 1. Olay yeri incelemelerinde kullanılan arkeolojik teknikler (Aggrawal, 2015)

Yüzey alanının incelenmesi
Mezarın veya mezarların konumlarının belirlenmesi
Her aşamada kimlik numarası, ölçek ve kuzeyi gösteren bir ok içeren fotoğrafların çekilmesi
Bitki örtüsünün incelenmesi
Yüzeyden yabancı maddelerin temizlenmesi
Olay yerinin haritasının çizilmesi
Mezar çevresinde varsa alet izlerinin kaydedilmesi
Olay yerine uygun kazı sisteminin belirlenmesi
Kazı sırasında bitki örtüsünün izlenmesi
Toprak numunesinin alınması
Toprağın kaldırılması ve elenmesi
Elde edilen bulguların haritalanması ve fotoğraflanması
Bulguların ayrılması
Bulguların kataloglanması
Bulguların olay yerinde yapılan ilk incelenmeden sonra laboratuvara gönderilmesi

3.2. Bulgu ve Delil Kavramları

Her olay yerinin kendine özgü koşulları ve sorunları mevcuttur. Bilimsel incelemeler sonucu bir suçun niteliğini belirlemek için olay yerindeki delil niteliğine sahip olabilecek tüm bulguların tanınması, toplanması ve laboratuvardaki analizinin yapılması süreçlerini alanında uzmanlaşmış adli bilimcilerin yürütmesi gerekmektedir. Uzman ve deneyimli adli bilimciler olay yerinde beklenmedik bir durumla karşılaşıldığında yenilikçi ve yerinde kararlar verebilmektedir (Saferstein, 2015).

Bulgu, bir olay yeri incelemesi sırasında suç, suçlu, mağdur ve olay yeri arasındaki ilişkinin kurulmasını sağlayan her türlü materyaldir (Öztürk ve ark., 2017). Delil, bir suçun açığa kavuşturulması için olay yerinden kanunlara uygun bir şekilde alınıp,

analiz edilen ve bu analizin sonucunda suçu aydınlatmaya yarayan her türlü bulgu olarak tanımlanmaktadır (Ceylan, 2008).

Olay yerinden elde edilen her türlü iz, belge, emare ve eser yargılama aşamasına kadar birer bulgu olarak kabul edilmektedir. Olay yerinde bulunan her materyalin olayla ilgili olup olmadığı bilinmediği için bulguların delil niteliği taşıyıp taşımadığı hâkimin taktiridir. Olay yerinde bulunan ve toplanan tüm bulgular kriminal laboratuvarlarda incelenip analiz edildikten sonra mahkemede kabul edilirse delil niteliği taşımaktadır (Öztürk ve ark., 2017).

Delillerin birçoğu somut niteliktedir. Bir suç sonucu oluşarak olay yerinden ya da şüpheli veya suçlunun üzerinden elde edilmiş olabilmektedir. Parmak izi, kıl, boya, kan ve ayakkabı izleri gibi deliller somut delillerdir. Bazı durumlarda ise bir delilin öğeleri gerçek delili açıklamak için oluşturulabilmektedir. Örneğin, olay yerinde bulunmuş bir kan lekesinin mahkemede bilgisayar üzerinde mekaniğinin gösterilmesi karmaşık ifadelerin anlaşılması için hazırlanmaktadır. Bu tür deliller doğrudan olaya bağlı değildir ve olaydan sonra oluşturuldukları için somut delil niteliğinde sayılmamaktadır ancak somut delilin önemini açıklamaya yardımcı olduğu için bu uygulamalarda delil sayılmaktadır (Houck ve Siegel, 2016).

Kan, tükürük ve meni gibi fiziksel delil türleri sigara izmaritlerinden, kumaş veya diğer nesnelere üzerinden elde edilebilmektedir. Bu maddeler biyokimyasal analize tabi tutularak kimlik belirlemede kullanılmaktadır. El yazısı, daktilo ve bilgisayar çıktısı gibi belgeler delil niteliğinde olabilmektedir. Kâğıt, mürekkep, yazılar, silinmeler veya yanmış belgeler delil niteliği taşıyabilmektedir. Uyuşturucular, üretimi, satışı, kullanımı ve dağıtımını yasaların ihlal edilmesine neden olmaktadır. Patlayıcılar, patlayıcı yük içeren herhangi bir cihaz ve patlayıcı kalıntıları şüphelenilen bir patlama olayında delil niteliği taşıyabilmektedir. Bir bireyi suçla ilişkilendirebilecek herhangi bir hayvan veya insan saçı da delil türü olarak kabul edilir. Parmak izleri, ayakkabı izleri, topraktaki çöküntüler ve herhangi bir kumaş, gıda maddesi üzerindeki ısırık izi delil niteliğinde kullanılabilir bulgulardandır. Organlar ve fizyolojik sıvılar, ilaç ve zehirlerin olası varlığını tespit etmek için vücut organlarından sıvı alınmasıyla yapılan toksikolojik analizler delil niteliğindedir. Bu analizler sonucu alkol ve uyuşturucu

tespit edilebilmektedir. Boya, bir nesnenin yüzeyinden aktarılmış olabilecek sıvı ya da kuru herhangi bir boya bir suçun işlenip işlenmediğini gösteren delil niteliğinde bulgulardandır. Petrol ürünleri, olay yerinde bulunan benzin kalıntıları gibi bulgular da delil türü ile ilişkilendirilmektedir. Toprak ve mineraller, bir kişiyi veya bir nesneyi birbirine bağlayabilecek tüm toprak ve mineral içeren öğeler delil niteliği taşıyabilmektedir. Ahşap ve diğer bitkisel maddeler, bir bireyi suç mahalline bağlayabilen giysiler, ayakkabılar veya aletler üzerinde bulunan her türlü ağaç, talaş veya bitki parçaları fiziksel delil niteliğinde olan bulgulardır (Saferstein, 2015).

Olay yeri incelenmesinin tamamlanmasından sonra fiziksel deliller için olay yeri yoğun bir şekilde aranır ve delil niteliğinde olabilecek tüm bulguların toplanması ve korunması başlamaktadır. Bulguların tutarlı bir şekilde toplanması, paketlenmesi, işaretlenmesi ve korunmasını sağlamak için olay mahallini hiçbir bulgu gözden kaçırmayacak şekilde bilim uzmanları incelemektedir (Miller, 2003).

Olay yerinden ilk aşamada delil olabilecek her türlü bulgu toplanmaktadır. Bu bulguların tümü delil niteliği taşımaz çünkü olay yerinde rastlanan her nesnenin olayla ilgisi olmayabilir. Elde edilen bir bulgunun olay ile bağlantısı tespit edilirse o bulgu artık delil niteliğindedir (Say, 2006). Olay yeri incelemesinin en önemli amacı suç, suçlu ve mağdur üçgenini kurarak maddi delilleri ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle; işlenen suçun aydınlatılması ve mahkemenin doğru karar verebilmesi için olay yeri ve deliller dikkatli bir şekilde incelenmelidir. (Gültekin, 2011).

Delilleri toplama aşamasında bazı delil türlerine belirli bir sıra önceliği verilmektedir. Önce geçici, kırılabilir veya kolayca kaybolan deliller toplanmaktadır. Olay yerindeki konumu nedeniyle bazı kanıtların taşınması veya yeniden konumlandırılması gerekmektedir. Tüm fiziksel delillerin toplanması hakkında genelleme yapmak zordur. Ancak farklı fiziksel delil türlerini toplama ve paketlenme işlemi için özel kaplar gerekmektedir. Örneğin, bir iz delilini kâğıt üzerine aktarmak ve bu kâğıdı plastik torba içine yerleştirmek gerekmektedir. Torbanın dışı bantla kapatılır ve üzerine delili toplayan uzmanın adının baş harfleri ile topladığı tarih ve saat yazılmaktadır. Islak, nemli veya canlı biyolojik deliller geçici olarak paketlenmektedir. Daha sonra kontrollü bir ortamda havayla kurumasına izin verilerek yeniden paketlenmesinin

yapılması oldukça önemlidir. Çapraz bulaşmayı önlemek için her öge ayrı ayrı paketlenmelidir. Diğer yerlere taşıma sırasında kanıtların birbirine karışmasını önlemek için toplama sırasında kaplar mühürlenmeli ve işaretlenmelidir. Gelişen teknolojiler yardımıyla fiziksel deliller uygun şekilde analiz edilebilmektedir. Ancak olay yerinde uygunsuz toplama ve paketleme nedeniyle delillerin kaybolması veya bulaşma olması durumunda gelişmiş teknoloji ve laboratuvar teknikleri kullanılamaz duruma gelmektedir (Miller, 2003).

3.3. Olay Yeri İncelemelerinde Kullanılan Adli Arkeoloji Uygulamaları

Arkeolojik kazı tekniklerini kullanarak yapılan araştırmalar ile olay yeri incelemelerinde kullanılan teknikler arasında bazı paralellikler vardır. Bunlar, kullanılan belgeler ve kazı teknikleri, arkeolojik alanlarda eserlerin kurtarılması olay yerinde ise bulguların kurtarılması, analiz ve yorumlama, uzman ve tanık raporlarıdır (Moran ve Gold, 2019).

3.3.1. Yüzeysel araştırmaları

Bir olay yeri incelemesinin ilk aşaması soruşturma alanını tanımlamaktır. Adli Arkeolog tanık tarafından tanımlanan potansiyel suç mahallini inceleyerek ifadelerin doğru olup olmadığını belirlemeye çalışır. Kalıntıların yüzeyde bulunduğu durumlarda arkeologlar yüzey araştırmalarında kullandığı teknikler ile zemin yüzeyini incelerler. Kalıntıların gömülü olduğu durumlarda ise adli gömülerin çoğu bilinçli bir şekilde saklandığından gömülerin yerlerini tespit etmek oldukça güç bir işlemdir.

Bir bölgedeki yüzeyde görülen bulguların, kazı yapılmadan, herhangi bir şekilde toprağa müdahale edilmeden belgelenmesi ve yorumlanması yüzey araştırması olarak adlandırılmaktadır (Özdoğan, 2015). Olay yeri incelemelerinde de arkeoloji biliminin kullandığı bir yöntem olan yüzey araştırmaları kullanılmaktadır.

Adli bir vakada gömü alanı aranırken çeşitli ipuçları adli bilim uzmanlarını gömünün bulunduğu alana götürmektedir. Bu ipuçları, toprak yüzeyinin bozulması, topraktaki yoğunluk ve sıkışıklığın değişimi, bitki örtüsündeki değişimler, otların fazla büyümeleri ya da yalnızca o bölgede seyrek kalmaları ve bitkilerin yerlerinin

bozulmasıdır (Bulut ve ark., 2013). Ölü bir bedenın gömüldüğü toprak yüzeyinde bitki örtüsünün boyu çevredeki diğer bitkilere göre daha yüksek olmakla birlikte toprak rengi de çevresindeki alana göre daha koyu renkte olmaktadır. Bunun sebebi, insan vücudundaki yüksek oranda bulunan yağ miktarıdır. Gömülme sırasında mezar dolgusunun üzerindeki toprak düzgün bırakılmış olsa bile, bir süre sonra cesedin çürümesi ve bozulmasıyla birlikte toprak yüzeyinde çökmeler oluşmaktadır. Adli gömüler belli bir düzen olmadan ve tahta veya bunun gibi malzemeler kullanılmadan gömüldüğü için, cesedin şişinin inmesinden sonra toprak birikintisinin çökmesi yüzeyden görülebilmektedir (İşcan ve Konyar, 2005).

3.3.2. Hava fotoğraflarının kullanımı – Uzaktan algılama

Uzaktan algılama, uydu görüntüleri, hava fotoğrafçılığı, lazer tarama ve termal görüntüleme gibi jeo-arkeolojinin kullandığı teknikler, mezar yerlerinin tespitinde adli bilimlere ve olay yeri incelemelerine önemli katkılar sağlamaktadır.

Hava fotoğraflarının ve uzaktan algılama tekniklerinin kullanılması, yüzey araştırması çalışmalarında adli vakalarda görev alan adli arkeologlara büyük kolaylık sağlamaktadır. İnceleme yapılan alan üzerinde değişik yüksekliklerden alınan fotoğraflar, siyah beyaz veya renkli çekimler inceleme yapılan alanın durumu hakkında bilgi vermekte ve gözden kaçan ayrıntıların ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Uzaktan algılama tekniklerinin yardımlarıyla hava fotoğrafları değerlendirilip, farklı tarihlerdeki görüntüler üzerinden değişimler incelenebilmektedir (Ozulu ve Altan, 2007).

Kazı yapılacak alanlar için uçak, helikopter ve uydu fotoğraflarının kullanılması gömülerin bulunmasına yardımcı olmaktadır. Cesedin gömüldüğü alanın etrafında bulunan bitkilerin dağılımı incelenerek şüpheli yerin birkaç yıl içindeki çekilmiş fotoğraflarının karşılaştırılması yoluyla da olası gömüler bulunabilmektedir. Savaş suçları, doğal afetler, soykırımlar gibi toplu mezar buluntularının bulunmasında da hava fotoğraflarının önemli katkıları vardır. Kızılötesi ışınlara duyarlı kameralar ile çekilen fotoğraflar yardımıyla çürümekte olan bir cesedin meydana getirdiği ısı

farklılıkları ortaya konmaktadır. Bu sayede gömü yerleri kolaylıkla bulunabilmektedir (Bulut ve ark., 2013).

3.3.3. Metan dedektörü

Çürümüş organik maddeler metan gazı üretmektedir. Bir gömünün üzerinden uzun yıllar geçmemişse metan dedektörü ile mezarın yeri tespit edilebilmektedir. Metan gazı kaynağını belirlemek için kullanılan metan dedektörü, çürümüş cesetten çıkan hidrojen sülfat, hidrojen fosfat, amonyak ve metan gazlarının saptanmasına yardımcı olmaktadır (Yağmur ve ark., 2003).

3.3.4. Arkeojeofizik arama ve tarama yöntemleri

Disiplinler arası bir çalışma alanı olan arkeojeofizik alanı jeofizik mühendisleri, jeoloji mühendisler ve arkeologların birlikte yürüttüğü çalışma alanıdır. Kazı yapılacak olan alanda kazıya başlanmadan önce yer altındaki gömülü kalıntıların konumlarının, niteliklerinin ve büyüklüklerinin belirlenmesi oldukça önemli bir çalışmadır. Yüzeysel araştırmaları sırasında jeofizik yöntemlerin uygulanması sağladığı birçok avantaj nedeniyle günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Zorlu, 2017). Arkeojeolojide kullanılan yöntemler adli arkeologlar tarafından adli gömüleri bulmak için de kullanılmaktadır.

3.3.5. Elektromanyetik araçlar

Elektromanyetik araçlar ile gömünün bulunduğu alan ve cesedin varlığı tespit edilebilmektedir. Adli olaylarda kullanılabilen bu araçlar, olay yeri incelemelerinde alanın elektriksel iletkenlik özelliklerinden yararlanarak sonuca ulaşmaktadır (Mehder, 2019).

3.3.6. Toprak pH'ının incelenmesi

Ceset gömüsü olan bölgelerde cesedin parçalanması sırasında toprağa geçen asidik özellik toprakta değişiklikler meydana getirmektedir. Bu nedenle gömü olduğundan şüphelenilen bir alanda toprağın katmanlarına T biçimindeki bir araç gönderilir ve toprağın pH özellikleri turnusol kâğıdı ile incelenerek ortamdaki asitleşme oranı tespit edilmektedir (Bulut ve ark., 2013).

3.3.7. Total station

Tarihi ve arkeolojik eserlerin doğal dokuya zarar vermeden dokümantasyonunun yapılması önemli unsurlardandır (Uysal ve ark., 2015). Özellikle total station, arkeologların ve adli bilimler uzmanlarının en çok kullandığı teknolojik aletten biridir. Toplu gömülerde oldukça fayda sağlayan total station, yüzlerce iskeletin dijital ortamda çizilmesini ve buluntuların mezar içerisinde üç boyutlu olarak gösterilmesini sağlamaktadır (Çeker, 2016).

3.3.8. Sondaj

Sondaj işlemine başlamadan önce haritalama yöntemiyle plan yapılır ve bölge ızgara şeritlerine ayrılmaktadır. Bu yöntemde dört ayaklı metal bir çubuk zemine itilmektedir. Zemine bu sondanın itilmesiyle basınç farkı hissedilmektedir. Sonda yumuşak bir yere rastlarsa orada gömü olduğunun işaretidir. Sonda kullanılırken her 30 cm'de toprak numunesi alınmaktadır. Kazı işlemine başlamadan önce yapılan sondaj yöntemi şüphelenilen alanı incelemede oldukça yararlı bilgiler sağlamaktadır (Yağmur ve ark., 2003).

3.3.9. Kazı teknikleri

Arkeologların, tarih öncesi dönemlerde yaşamış toplumlarla ilgili toplumun işleyişi, insanların inançları, toplumdaki değişiklikler, geçmişteki durumların günümüzle ilişkisi ve ölü gömme ritüelleri gibi merak ettikleri sorulara aradıkları cevaplar arkeolojik teknik ve yöntemleri oluşturmuştur. Bu yöntemlerden biri olan arkeolojik

kazı teknikleri bazı materyallere ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu arkeolojik materyallerden bazıları, kaya ve kayalar, çanak çömlekler, kemikler, dişler, cam veya camsı maddeler, boyalar, sıvalar ve betonlardır (Öz ve Demirci, 2017). Arkeologların kazılar esnasında bu materyallere olan bilgileri ve yaklaşımları olay yeri incelemelerinde kullanılmaktadır.

Olay yerinde kazı yapılması durumunda antropolojik analizlerden önce kalıntıların alanda incelenmesi ve doğru şekilde kalıntılara müdahale edilmesi için arkeolojik tekniklerin uygulanması gerekmektedir (Jankauskas ve ark., 2005). Olay yerini inceleyen bir arkeolog gömülü kalıntıların fiziksel bütünlüğünü bozmadan, arkeolojik kazı tekniklerini kullanarak kalıntıların belgelenmesini ve laboratuvara teslim edilmesini sağlamaktadır.

Arkeolojik bir kazının amacı, tarih öncesi ya da tarihi dönemlerde insan tarafından oluşturulmuş materyaller hakkındaki bilgilerin toplanıp kayıt altına alınmasıdır. Bir olay yeri incelemesinin amacı ise suç ve suçluyu tespit etmek için yapılacak analizlerde kullanılacak delillerin toplanması ve saklanmasıdır. Bu iki uygulama arasındaki en büyük benzerlik iki alanda da inceleme yapıldıktan sonra alanın bir daha eski haline dönmemesidir. Olay yerleri de arkeolojik kazı alanları da insanlar tarafından icra edilen faaliyetlerin kalıntılarını barındırmaktadırlar. Bu nedenle arkeolojik bir kazı alanı kazıldığında ya da bir olay yeri incelenmeye başlandığında yapılan işlemlerden sonra sürecin başladığı zamana bir daha asla dönülemezdir. Bu alanlardaki her materyal ve bu materyallerin birbirlerine göre durumları özel bir çalışma ile kayıt altına alınmaktadır. Bir olay yeri incelemesi ile arkeolojik kazı arasında çok fazla benzerlik olduğundan, arkeolojide kullanılan teknik ve yöntemler olay yeri incelemelerinde yer almaktadır (Houck ve Siegel, 2016).

Adli arkeologlar genellikle cinayet soruşturmalarına katılmaktadırlar. Genellikle adli bir ölüm olayı sonucunda mezarların bulunması için kazı işleminin yapılması gerekmektedir. Kazı eğitimi almayan uzmanlar tarafından yapılan kazılar genellikle delillerin kaybı ve yok edilmesi gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi bazı ülkelerde adli arkeoloji yaygın uygulama olarak kullanılmaktadır (Moran ve Gold, 2019).

İnsan kalıntılarını içeren olay yeri incelenirken adli arkeologlar ekip üyesi olarak incelemeye dahil edildiğinde kolluk kuvvetlerine birçok avantaj sağlarlar. Her şeyden önce bir adli arkeolog kazı ve kurtarma işlemi sırasında uygun arkeolojik alan yöntemlerini kullanarak bu yöntemleri tüm alanlar için uygular. İnsan iskeletlerine ve kalıntılara uygun arkeolojik yöntemlerin uygulanması kalıntılara verilebilecek olası zararları en aza indirmektedir. Adli arkeologlar aynı zamanda dokümantasyon teknikleri konusunda eğitim almış kişilerdir. Bu eğitim sonucu sahip oldukları bilgiler sayesinde olay yerlerinin ayrıntılı haritalarını kaydederek, çevrenin ve iskelet kalıntılarının belgelenmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin, gömülü bir insan bedeni içeren olay mahalli arkeolojik yöntemler ile kazılırken adli arkeologlar toprak katmanını yöntemsel olarak katmanlara göre ayırmaktadırlar. Bu sayede iskelet ve alan korunmuş olmaktadır. Ayrıntılı olay yeri haritalarının oluşturulması, olay yerinin yeniden inşasına izin verir ve araştırmacıların gerekirse olay yeri incelemesinde aylar veya yıllar sonra incelemeye devam etmelerini sağlamaktadır. Olay yerinin kalıntılarının uygun arkeolojik yöntemler kullanılmadan kolluk kuvvetleri tarafından hızla kazılması yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Ancak bu yöntem delil niteliğinde olabilecek bulgulara zarar verme ve kaybolma ile sonuçlanabilir (Schultz ve Dupras, 2008).

Bir cinayet suçunda kolluk kuvvetleri mezarın bulunduğu bölgeyi biliyor ancak tam olarak yerini bilmiyorsa burada o mezarı bulma görevi adli arkeologların işi haline gelmektedir. Bunun yapılması için de birkaç yol izlenmektedir. İlk olarak toprak ve bitki örtüsü incelenmektedir. Mezarın ne kadar süredir var olduğu farklı durumlar yaratmaktadır. Bazı durumlarda mezarın bulunduğu alanda ölü bitki örtüsü ile karşılaşırken bazen ise çürüyen beden gübre görevi gördüğü için bitkilerde yemyeşil bir büyüme alanı meydana gelmektedir. Adli gömüler genellikle çitler, duvarlar ve tarla kenarları boyunca bulunmaktadır. Mezar aranırken toprak durumuna da bakılabilir çünkü gömünün yapıldığı alanda toprakta çökmeler meydana gelebilmektedir. Günümüzde gelişen teknoloji ile hava fotoğrafçılığı kullanılarak adli gömü aramaları yapılmaktadır. Olay yeri ziyaret edilerek aranıyorsa alan herhangi bir delilin yok edilmemesi için sistematik yürüyüşlerle aranmaktadır (Moran ve Gold, 2019).

Adli bir olayda kazı yapmaya karar verildikten sonra amaç yalnızca insan kalıntısı bulmak değildir. Bazen suça dair bir delil ya da herhangi bir suç aleti toprak altında aranabilmektedir. Bu tür durumlarda belirlenen kazı teknikleri kazının yapılacağı alana, kullanılacak aletlere ve aranan bulguya göre değişiklik göstermektedir. Yakın zamanda gömülmüş yumuşak dokulu bir ceset ile gömülmesi üzerinden yıllar geçmiş eski bir gömüye ait iskeletlerin aranmasında kullanılacak yöntem ve aletler değişiklik göstermektedir (Dinçarslan, 2017).

Kazı işlemi yapılırken topraktaki yapı ve renk değişimleri dikkatle takip edilmektedir. Kazı alanı büyüklüğüne göre tabakalar halinde aynı derinlikte olacak şekilde kazılmaktadır. Toprak içinde kazı anında görülemeyecek deliller olabileceğinden toprak daha sonra elenmek için başka bir yerde toplanmaktadır. Kazı işlemi her zaman merkez noktadan dışa doğru genişleterek yapılmaktadır. Arkeologların gömü gelenekleri bilgisi, gömü normal ve özenli bir şekilde yapıldıysa kazı sırasında oldukça fayda sağlamaktadır. Örneğin, normal bir ölü gömme durumunda kazı sırasında karşılaşılabilecek ilk kemik kafatası olmaktadır. Daha sonra kafatasının bulunduğu pozisyona göre diğer kemiklerin de konumları tespit edilebilmektedir. Genellikle adli gömülerde belli bir düzen söz konusu değildir. Bu nedenle belli bir düzen olamadan, özensiz bir şekilde yapılan gömülerin kazı işleminde ortaya çıkan ve tanımlanan ilk kemikten hareket ederek diğer kemiklerin konumu tespit edilebilmektedir (İşcan ve Konyar, 2005).

Bir olay yeri incelemesi sırasında mezar konumunun bulunması kadar bulunan gömünün antik veya yakın zamana ait olduğunu ayırt etmek de oldukça önemlidir. Eski çağlarda yaşamış insan toplulukları da günümüzde olduğu gibi inan sistemlerine göre kendilerine özgü ölü gömme gelenekleri uygulamışlardır. Araştırmalar sırasında bulunan bir gömünün ilk değerlendirmeler yapılarak antik veya aktüel olduğunu anlamak için ölünün gömü şekli ve bulunduğu yer çok önemlidir. Bulunan kalıntıların konumuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Çünkü, bu alan arkeolojik bir sit alanı olabileceği gibi adli bir vakaya karışmış insan kalıntılarının da atıldığı bir alan da olabilir. Mezarın konumu, derinliği, ölü bedenin yatış pozisyonu, yönü, giysi ve aksesuarları bir gömünün adli bir vakaya ait olup olmayacağı konusunda önemli ipuçları sağlamaktadır. Etnoarkeolojik bilgiler sayesinde bir gömünün adli bir gömü

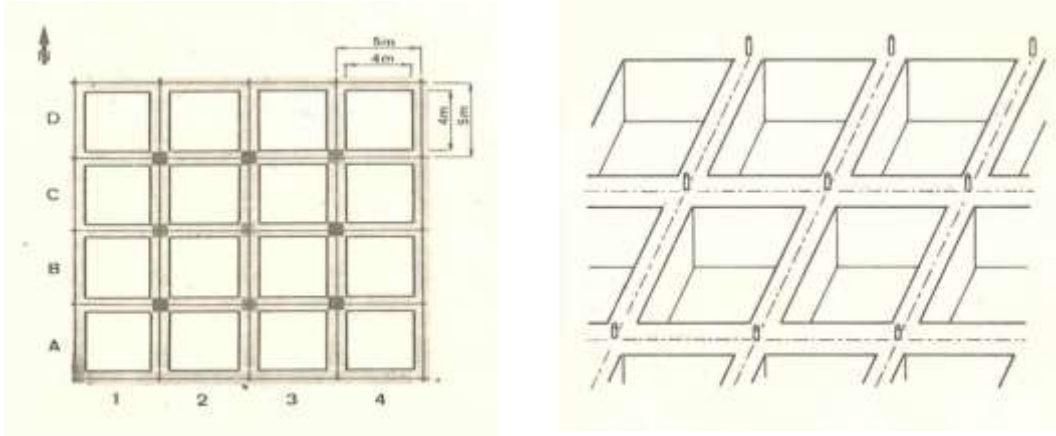
mü yoksa eskiçağlarda gömülmüş antik bir gömümü olup olmadığı anlaşılabilir. Örneğin, adli bir gömüde mezar biçimi ve derinliği orantısız bir şekildeyken eskiçağ gömülerinde belli bir oran görülmektedir. İslami, Hristiyan ve Yahudi gömülerinin etnoarkeolojik verileri de gömü biçiminin tanımlanmasına oldukça fayda sağlamaktadır. Adli gömülerde mezarların yönü belirsiz olurken, İslam ve Hristiyan gömülerinde baş kısmı batıda olmaktadır. Adli gömülerde bir bireyin o gün üstünde olan gündelik kıyafetleri ile gömülmesi görülürken, Yahudi ve Hristiyan gömülerinde özel kıyafetler ve takılar bulunmakta, İslam gömülerinde ise kefen bulunmaktadır (Konyar ve İşcan, 2007).

Arkeolojik kazı teknikleri tekli gömülerin bulunduğu alanlarda avantajlı olmasının yanı sıra terör suçları, doğal afetler ve soykırımlar gibi toplu gömülerin bulunduğu alanlara da önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu tür mezarlarda yakın dönemlere ait gömüler bulunabileceği gibi eskiçağlarda da salgın hastalıklardan dolayı toplu ölümler gerçekleştiği için toplu mezarların antik dönemlere ait olanları da bulunabilmektedir. Bu tür mezarların aranması, kazılması ve geri kazanılması arkeolojik teknik bilgiler gerektirmektedir (Schultz ve Dupras, 2008).

Tüm dünya genelinde arkeolojik veya adli kazılarda kullanılan tek bir kazı sistemi bulunmamaktadır. Arkeolojik kazılarda kullanılan bazı sistemler vardır. Bu sistemler, plankare (grid) sistemi, açık alan sistemi ve çapraz açma sistemleridir.

Plankare sistemi (Grid sistemi)

Kazı alanının 0,50 metrelik paylar bırakılarak 10×10 veya 5×5 m'lik karelere ayrılması ve kazının bu alanlar içerisinde yürütülmesi plankare sistemi olarak adlandırılmaktadır. Plankarelerin boyutları kazılacak alana göre değişiklik göstermektedir. Alanın özelliklerine göre büyüüp küçülebilir. Büyük plankareler geniş alanlarda avantaj yaratırken küçük plankareler ise dar alanlarda avantaja sahiptir. Bu sistem uygulanarak yapılan kazılardaki sorunlar daha kolay bir biçimde çözülebildiği gibi bulguların saptanması ve kaydının tutulması da daha kolay yapılabilmektedir. Günümüzde en çok kullanılan sistem plankare bir diğer adıyla grid sistemidir (Sevin, 1995).

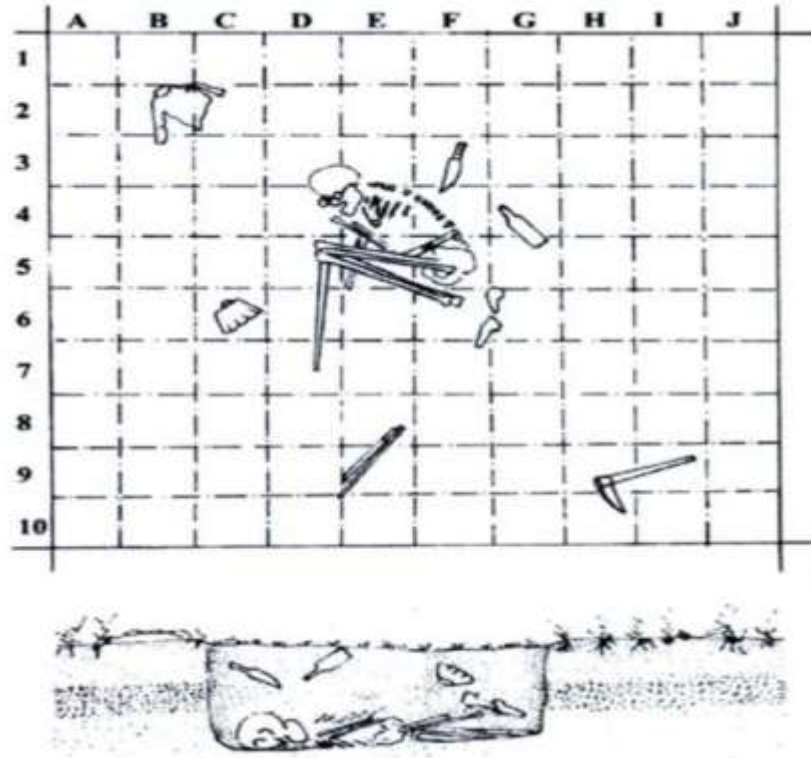

(a)

(b)

(a) Plankare sistemine göre düzenlenmiş 5×5 m'lik bir kazı alanı (Sevin, 1995)

(b) Plankare sistemi ile kazılmış bir alanın görünümü (Sevin, 1995)

(c)(c)

(c) Ceset ile ilgili buluntuların saptanması ve ilişkilerinin kurulup belgelenmesi için plankare sistemi uygun bir sistemdir (İşcan ve Konyar, 2005)

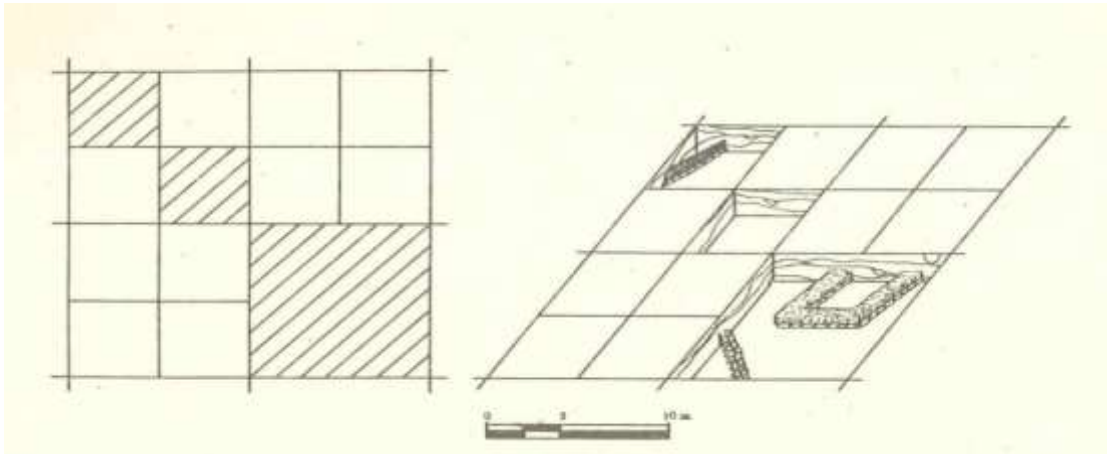
Resim 3.1. Plankare sistemi

Açık alan sistemi

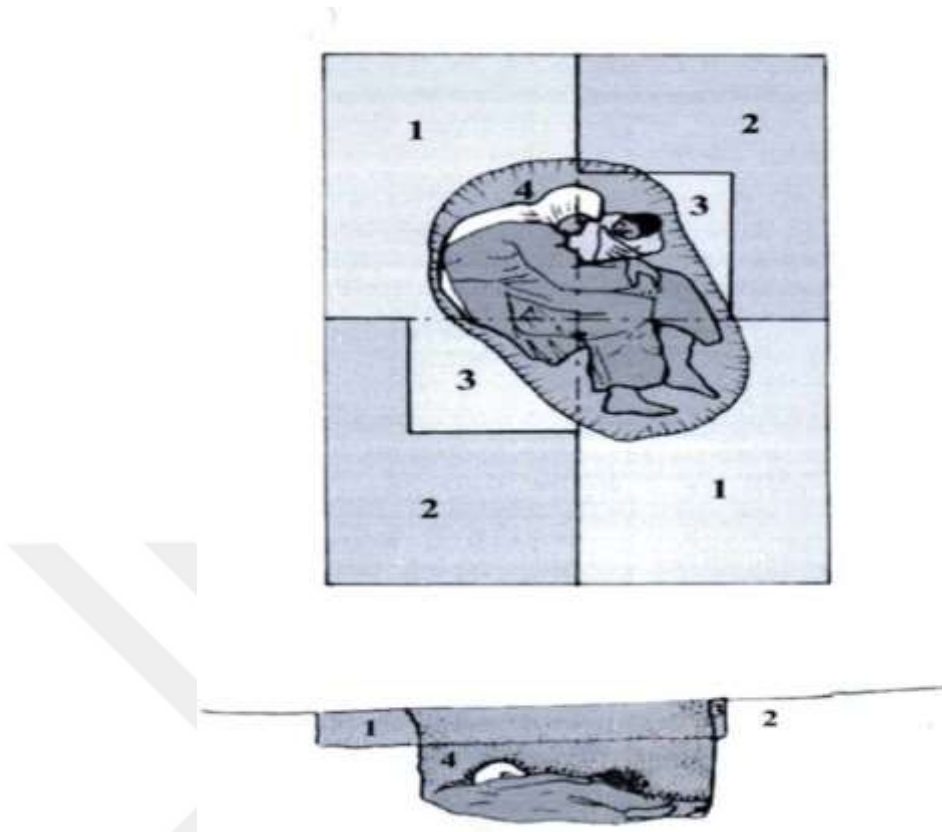
Plankare sistemindeki dikey boyut yerine yatay boyuta önem veren açık alan sistemi, tüm yatay planın eksiksiz olarak görünmesine olanak tanıyan bir sistemdir. Arkeolojik alanlar için tek evreli ören yerlerinde adli olaylar için fazla derine gömülmemiş kalıntıların yüzeye yakın olduğu alanlarda uygulanabilmektedir. Bu sistemde çok tabakalı kazılar yapılmakta, tabakalar karmaşık bir hale gelmemesi için çizilip belgelendikten sonra kaldırılmaktadır (Sevin, 1995).

Çapraz açma sistemi

Plankare sistemindeki 10×10 m'lik ya da 5×5 m'lik bloklar bu sistem için söz konusu değildir. Bu sisteme göre kazı geniş bir alanda belli bir ölçü olmadan pek çok plankarede sürdürülmektedir. Kazı ilk tabana ininceye kadar devam eder. Daha sonra açılan kenarların kesitleri çizilerek belgeleme işlemi yapıldıktan sonra çapraz durumdaki karelerin kazısına geçilmektedir. Aynı işlemler kazı sona erene kadar sürdürülür. Bu sayede daha büyük alanlar yan paylar oluşturulmadan açılıp tüm kesitler kayıtlara geçirilebilmektedir (Sevin, 1995).

Resim 3.2. Çapraz kare sistemini gösteren iki temsili çizim (Sevin, 1995)

Resim 3.3. Çapraz açma sistemi, gömünün kısa sürede ve doğru bir biçimde ortaya çıkarılmasında kullanılabilir (İşcan ve Konyar, 2005)

3.3.10. Fotoğraflama ve çizim

Müzelere veya arkeolojik kazı alanlarında eser fotoğraflarının çekimleri sanatsal çekimlerden farklı nitelikler taşımaktadır. Çekilen eser fotoğraflarının ışık, kadraj ve kompozisyon unsurlarını barındırmasının yanı sıra bir belge niteliği taşıması da gerekmektedir. Fotoğrafi çekilen eserler gerektiğinde hukuki ve yasal durumlarda belge statüsüne sahip olmalıdır. Eser fotoğraflarında eser envanter numarasının, ölçeğin boyutunun, müzenin adının, fotoğrafın çekildiği yer ve tarihin eksiksiz ve doğru olması önem arz etmektedir (Aygün, 2020). Arkeolojik eserlerin fotoğraflanmasında kullanılan ve geçerli olan söz konusu unsurlar olay yeri incelemelerinde olay yerinin ve delillerin fotoğraflanması aşamasında da kullanılmaktadır.

Olay yerinin fotoğraflanması aşaması mümkün olan en kısa süre içinde gerçekleştirilmektedir. Fotoğraf çekim çizelgesi oluşturularak çekilen tüm

fotoğrafların nerede çekildiği kayıt altına alınmaktadır. Olay yerinin çeşitli açılardan çekilmesi, alanın nasıl bir yer olduğu ve delillerin olay yerinde nasıl görüldüğünün anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Olay yerinin fotoğraflanmasına bozulmaya ve zarar görmeye en müsait yerden başlanılmaktadır. Delillerin toplanarak ilerlendiği alana doğru devam etmektedir. Fotoğraf çekimi delillerin olay yerinden kaldırılma işlemi sona ermeden bitirilmektedir. Fotoğraflar ölçekli ve ölçeksiz olarak çekilmekte, fotoğraflar fotoğrafı çeken kişinin ismini ve çekildiği tarihi içermektedir. Fotoğrafların ölçekli bir şekilde çekilmesi daha sonra o fotoğrafların ölçeklerden yararlanılarak çoğaltılmasına olanak tanımaktadır. Çekilen her fotoğraf, olay yeri yeniden yapılandırılmak istenirse faydalı olmaktadır (Houck ve Siegel, 2016).

Olay yerinin krokisinin çizilmesi ve fotoğraflama işlemi birbirlerini tamamlamaktadırlar. Delillerin kroki üzerinde konumlandırılması daha sonra delillerin yerlerinin bulunmasına katkı sağlamaktadır. Bir olay yeri krokisi, olayın tanıtıcı başlığını, tarih, saat ve yeri, hava ve ışık durumunu, görevli personelin isimlerini, olay yerinde bulunan cisimlerin boyutlarını, olay yerinde bulunan cisimler ile suç aletlerinin arasındaki mesafeleri ve kuzeyi gösteren bir ok hususlarını kapsamaktadır (Houck ve Siegel, 2016).

3.3.11. Bulguların toplanması

Olay yeri ve çevresindeki kalıntılar olayı çözümlmek için delil niteliğinde sayılabilecek önemli bulgulardan olabilir. Bu nedenle bu bulguların uygun şartlarda toplanması gerekmektedir. Olay yerinde veya çevresinde bitki ve böcekler varsa öncelikle onlar toplanmaktadır. Bitki ve böcekler cesedin gömü yerine başka bir yerden getirilip getirilmediği konusunda önemli bilgiler sağlamaktadır. Aynı zamanda böcekler cesedin gömülme zamanı ile ilgili ipuçları vermeleri bakımından oldukça önemlidir. Laboratuvarda yapılacak analizlerle doğru sonuçlar elde edilebilmesi için olay yerindeki bulguların dış etkilere maruz kalmadan toplanması gerekmektedir. Bu nedenle eldiven kullanımı çok önemlidir. Tüm alan dikkatlice incelenmekte, bulguların yerleri bayraklarla belirtilmektedir. Bulgular belgelenmeden asla buldukları yerden kaldırılmamaktadırlar (İşcan ve Konyar, 2005).

Bulguların yerinde tespit edilmesi ve mümkünse etiket kullanılarak yerinde işaretlenmesi çok önemlidir. Bulgulara gereğinde fazla dokunulmaması gerekmekte bu nedenle bulgunun kimyasına uygun bir paketle ağzının kapatılması ve bantlanması gerekmektedir. Yapılan bu çalışmalar herhangi bir yazım hatası, net anlaşılama ve tutarlı olmama durumuna karşı denetlenmektedir (Houck ve Siegel, 2016).

3.3.12. Bulguların belgelenmesi

Olay yerinin doğru yorumlanması ve sağlıklı sonuçlar verebilmesi için belgeleme işlemi çok önemlidir. Bir olay yeri, suç ve suçlu arasındaki ilişki, cesedin konumu, olayın nedenleri ve şüpheli hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu nedenle kazı işleminden sonra olay yeri bir daha asla eski haline döndürülemeyeceği için her aşamada belgeleme yapmak gerekmektedir (Bulut ve ark., 2013).

Olay yerinden elde edilen bulgulara numara verilmesi laboratuvarındaki çalışmalara temel dayanak olan bir işlemdir. Bulguların paketlerinin üzerine çıkmayan ve su geçirmeyen kalemler ile olay yerinin adının ve gömünün numarasının yazılması oldukça önemlidir. Bu sayede bulguların birbirlerine karışması engellenmektedir. (Bulut ve ark., 2013).

3.3.13. Bulguların kaldırılması paketlenmesi ve taşınması

Bulguların etrafı tamamen açılıp, fotoğraflama ve çizim işlemleri bittikten sonra bulgular hızlı ve dikkatli bir şekilde toplanmaya başlanır. Buluntuların içine konulduğu torbalar ağzı açık kalmayacak şekilde dikkatlice paketlenir. Paketlerin ağzı açık durumdaysa bir kutu içine yerleştirirken birbirlerine uzak yerlere konulmasına dikkat edilmektedir. Bu sayede buluntuların birbirlerine karışması engellenmektedir. Eğer buluntular iskelet kalıntılarıysa kafatası, çene kemikleri, kaburgalar, el ve ayak kemikleri ayrı ayrı poşetlenerek tek kutu içine konulmaktadır. El ve ayak kemikleri sağ veya sol olarak belirtilmektedir. Kemiklerin paketlenmesi sırasında kafatası kırılabilir bir kemik türü olduğundan en üstte yer alacak şekilde yerleştirilmektedir.

Buluntuların tüm paketleri için eğer imkân varsa birden fazla etiket yazılıp konulmaktadır. Paketlerin ve kutuların taşınma sırasında sallanmaması buluntuların zarar görmemesi açısından oldukça önemlidir (İşcan ve Konyar, 2005).

Olay yeri bir cesedin bulunduğu gömü alanı ise kazı yapılarak çıkarılan gömünün olası bozulmalarını ve kırılmalarını engellemek çok önemlidir. İskelet kalıntıları bulunduğu derinliğe göre nem altında kalarak gün ışığına çıkarılırken ani nem kaybından dolayı kırılmalara ve bozulmalara uğrayabilmektedir. Bunu engellemek için kemiklerin üzeri açık renk örtü ile örtülmektedir (İşcan ve Konyar, 2005).

3.3.14. Arkeokimya yöntemleri ile bulguların incelenmesi

Kazı aşamasından sonra olay yerinden elde edilen bulgular incelenmek üzere laboratuvara gönderilmektedir. Ancak olay yerlerinde ve arkeolojik alanlarda elde edilen bulgular çoğu zaman tahribata uğramış bir halde laboratuvara ulaşmaktadır. Örneğin, bulgular kemikse insan ve hayvan kemikleri yanlış tanımlanabilir. Bu hatalar ulaşılan sonucu etkilemenin yanı sıra çalışmanın güvenilirliğini de bozmaktadır. Bulguların laboratuvarlarda doğru sonuçlar verebilmesi için olay yerinde dikkatli ve uygun kriterlere göre çalışma yapılması gerekmektedir (Silibolatlaz Baykara, 2017).

İnsan iskeleti kalıntıları arkeolojik alanlarda da ele geçen buluntulardan biridir. Arkeologlar, kemiğin küçük bir parçasından bile ait olduğu insanın genetik yapısıyla ilgili çıkarımlar yapabilmektedir. Yapılan analizlerle, insanların yaşları, cinsiyetleri, nasıl ve ne zaman öldükleri ile ilgili çıkarımlar yapmak mümkündür. Örneğin, diş minesisi iskeletin en sert bölümüdür. Çok az organik madde içermesi sebebiyle yüzyıllar boyunca zorlu koşullarda bile korunarak günümüze kadar ulaşmaktadır. Kazı alanlarından ele geçen dişlerden yapılan çeşitli analizlerle geçmişte yaşamış insan toplulukları hakkında pek çok bilgiye ulaşılmaktadır. Arkeokimya alanı yapılan bu analiz yöntemleriyle ilgilenmektedir. Arkeokimyada yaygın olarak kullanılan yöntemleri beş gruba ayırmak mümkündür. Bu yöntemler; mikroskobik yöntemler, spektroskopik yöntemler, nötron aktivasyon analizi yöntemi, X ışını kırınımı yöntemi ve kromatografi yöntemidir (Öz ve Demirci, 2017).

3.3.15. Radyokarbon tarihleme yöntemi

1950 yılında bulunan radyokarbon tarihleme yöntemi, günümüzde arkeolojik kazılardan elde edilen materyallerin tarihlendirilmesinde kullanılmaktadır. Atmosferde bulunan karbon dioksit gazı karbonat çözeltisi halinde okyanus, deniz ve göllerde bulunmaktadır. Dolayısıyla buralarda yaşayan canlıların vücutlarında yer alır. Karbon dioksit gazının bir kısmı da fotosentez yoluyla yeryüzünde yaşayan diğer canlılara geçmektedir. Böylece her canlı yaşadığı süre içinde ^{14}C radyoaktivitesine sahip olur. Zamanla dengelenen ^{14}C yoğunluğu canlı vücutlarında sabitlenmektedir. Canlıların vücutlarında bulunan ^{14}C elementinin canlılar öldükten sonra vücutlarına girişi durmaktadır. Ölüm esnasında ise vücutta bulunan ^{14}C yoğunluğu zamanla azalır. Bu sayede arkeolojik kazılarda ele geçen canlı kalıntılarının içerdiği ^{14}C yoğunluğu ölçülerek canlının kaç yıl önce öldüğü tespit edilmektedir (Özbakan, 2004).

4. KÜLTÜR VARLIĞI KAÇAKÇILIĞI VE KÜLTÜR VARLIĞI KAÇAKÇILIĞI SUÇLARINDA OLAY YERİ İNCELEMESİ

4.1. Kültür Varlığı Tanımı

İnsanların ürettiği tüm yapılar, teknolojiler, araç ve gereçler somut kültür elemanlarıdır (Gülcan, 2010). İnsanoğlu, çevreye karşı algısına ve bakışına somut bir anlam kazandırmak için gelecek nesillere gündelik yaşantısını ve yaşadığı toplumun değerlerini yansıtan eserler bırakmıştır. Kültür varlığı kaçakçılığını anlamak için öncelikle somut kültür varlığı kavramının çok iyi bilinmesi gerekmektedir (Akkuş ve Efe, 2015).

2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinde "Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır" olarak tanımlanmıştır. Aynı kanunun 6. maddesinde taşınmaz kültür varlıkları şu şekilde tanımlanmıştır: "Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliye, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar"(T.C. Resmi Gazete, 23.07.1983, sayı:18113).

Bir ülkenin uygarlığının oluşumu, ören yerleri, heykeller, değerli madenlerden yapılmış nesnelere gibi kültür varlıkları ile ilişkilidir. Toplumlar alet yapmaya başladığı günden beri düşüncelerini, becerilerini, teknolojilerini ve toplumsal örgütlenmelerini

sürekli olarak değiştirmişlerdir. Bu nedenle kültür varlıkları tanımının da ötesinde geçmişteki uygarlıkların gelişim sürecini ve düşünce sistemini anlamamıza yardımcı olmaktadır (Özdoğan, 2015).

4.2. Kültür Varlığı Kaçakçılığı Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Kültür varlığı kaçakçılığı, bir toplumun kültür ve tabiat varlıklarının kaçak kazılar yoluyla, bilimsel amaçlardan uzak olarak, yalnızca kişisel çıkarlar sağlamak amacıyla yurt içinde ve yurt dışında pazarlanmasıdır. Kültür varlığı kaçakçılığı, kültürel miras bakımından zengin olan ancak sosyo-ekonomik durumları daha az gelişmiş ülkelere ekonomik, kültürel ve sosyal olarak daha gelişmiş olan ülkelere kültür ve tabiat varlıklarının taşınması olarak da tanımlanabilir (Akkuş ve Efe, 2015).

İnsanoğlu tarih boyunca az bulunan eşyalara karşı büyük bir ilgi duymuş ve bu ilginin sonucu olarak nadir bulunan kültür varlıklarına sahip olma arzusu doğmuştur. Eski ve değerli kültür varlıklarına sahip olma arzusu kültür varlığı koleksiyonculuğunu doğurmuştur (Şimşek, 1990).

Kültür varlığı kaçakçılığının başlangıç tarihini belirlemek mümkün değildir çünkü hırsızlık olarak algılandığında insanlık tarihi kadar eskidir. Ganimet olarak algılanırsa savaşlardan sonra kültür varlıklarının ganimet hakkı olarak yağmalandığı bilinmektedir (Karaduman, 2008).

Kültür varlığı kaçakçılığının bilinen ilk tarihi Neolitik dönemi işaret etmektedir. Bu dönemde insanlar mağaralardan çıkıp sazdan ve kerpiçten evler inşa ederek şehir hayatına geçmişlerdir. Kültür varlıklarının oluşturulması da bu dönemlerde başlamıştır. Neolitik dönemde yaşayan insanlar farklı bölgelerde yaşayan kabilelere baskın düzenlemiş onların ellerindeki hayvan postları, topraktan yapılmış çanak çömlek ve dokuma eşyaları gibi malzemeleri kendilerine mal etmişlerdir (Şimşek, 1990).

Kültür varlığı kaçakçılığı dünyada ve bizde yeni başlamış bir olay değildir. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında batı ülkelerinin antika toplama hevesleri artmış, kültür varlığı bakımından zengin olan ülkeler bu konuda dikkatleri üzerine çekmiştir (Berkok, 1990).

Anadolu uygarlıklarının yağmalanması ve kültür varlıklarının kaçırılması 19. yüzyılda başlamıştır. Anadolu'ya batıdan gelen gezginler ve diplomatlar izinli ya da izinsiz kazılar yapmış ve ortaya çıkardıkları eserleri ülkelere götürerek koleksiyonlarına ve müzelerine katmışlardır. Osmanlı devletinin çöküş döneminde bazı padişahların ilgisizliği nedeniyle izinli yürütülen bu yağmalar, batılılar tarafından kültür varlıklarımızın Anadolu'dan koparılıp götürülmesine olanak sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün emirleri ile Türk bilim kurumlarınca arkeolojik kazılara başlanmış ve Anadolu uygarlıklarının araştırılmasına büyük önem verilmiştir. Ancak ekonomik koşullarımızın yetersiz olması ve kültür zenginliğimiz sebebiyle kültür varlıklarımızın yurt dışına kaçırılması günümüzde hala devam etmektedir (Ergil, 1994).

Kültürel değerler bakımından zengin ve topraklarının çoğu açık hava müzesi niteliğinde olan ülkemiz kültür varlığı kaçakçılığı konusunda en çok dikkatleri üzerine çeken ülkelerin arasında hatta belki de başında gelmektedir. Bu nedenle de kültür varlıklarımızın yurt dışına çıkarılması çok eski tarihlere dayanmaktadır. Özellikle Osmanlı devletinin çöküş dönemlerinde başlamış, günümüze kadar devam etmiştir. İzinsiz birçok kazı yapılarak bulunan kültür varlıklarımızın büyük bir çoğunluğu yurt dışına götürülmüştür. Bu nedenle, ne yazık ki Avrupa'da ve Amerika'da birçok müzede Anadolu kökenli çok sayıda kültür varlığımız sergilenmektedir (Berkok, 1990).

4.3. Kültür Varlığı Kaçakçılığının Nedenleri

19. yüzyılın ortalarına doğru, Avrupa'nın birçok ülkelerinde giderek artan antika ve kültür varlığı koleksiyonu merakı, bu ülkeleri eski medeniyetlerin beşiği olan Doğu ülkelerine, özellikle Yakın Doğu'ya çekmeye başlamıştır (Önder, 1990). Günümüzde

ise yabancı müzelerin yüksek satın alma gücü, yabancıların tarihsel köklere sahip olma isteği, uluslararası sanatsal ortam oluşturması, turizmde büyük bir çekiciliğe yol açması, koleksiyonculuk tutkusu, yabancı devletlerin yasal düzenlemelerinin kültür varlığı girişine uygunluğu, sorunu paylaşan ülkeler arasında iş birliği sağlanamaması gibi nedenler kültür varlığı kaçakçılığına zemin hazırlamaktadır (Berkok, 1990).

Eğitim müfredatımızda kültür varlığı kavramının yeteri kadar değerlendirilmemesi, kültür varlığı kavramına vatandaşlarımızın yabancılığı, kültür varlığı kavramının tüm içeriğinin aktarılamaması, bilinçlendirmedeki yetersizliklerimiz, kitle iletişim araçlarını etkili kullanamamamız, ödenek yetersizliği, yetişmiş eleman azlığı, teknik donanım olarak yetersiz oluşumuz, kültür varlığı satışının karlılığı ve üretilemeyen meta oluşu gibi sebepler ülkemizde kültür varlığı kaçakçılığının artmasına sebep olmaktadır. Müzelerimizin satın alma gücünün düşüklüğü, güvenlik personeli eksikliği, ceza yasalarının yaptırımının yetersizliği de bu sebeplere eklenebilir (Berkok, 1990).

4.4. Kültür Varlığı Kaçakçılığı ile Mücadele

Kurtarma ve korumaya yönelik çıkan yasalar olmasına rağmen, öncesinde olduğu gibi sonra da taşınabilir, küçük boyutlu eserlerimizin yurtdışına kaçırılma olayları devam etmiştir (Ergil, 1994).

Ülkemizde tarihi eser kaçakçılığı ile ilk mücadele eden müzeciliğimizin de kurucusu Osman Hamdi Bey'dir. Osman Hamdi Bey'in ilk çalışmalarından biri yabancıların kazılarda ortaya çıkardıkları eserleri yurt dışına kaçırmalarının önüne geçmek olmuştur ve bir nizamname hazırlamıştır. "Asar-ı Atika Nizamnamesi" Osmanlı topraklarından çıkan eserlerin yurt dışına çıkarılmasını engellemeye yönelik hükümler içermektedir. Osman Hamdi Bey tarafından oluşturulan bu nizamname ile Osmanlı ülkesinde mevcut olan keşfedilmiş olsun olmasın her çeşit eski eserin devlete ait olduğu vurgulanmış, kazıda ortaya çıkan eski eserlerden arazi sahibine ve hafire verilen pay kaldırılmış ve eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır.

1869 yılında hazırlanan Asar-ı Atika (Eski Eserler Tüzüğü) Nizamnamesinin ilk düzenlemeleri taşınır eski eserler üzerine olmuştur. 1884 tarihli üçüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi eski eserlerin devlet malı olduğu ve yurt dışına çıkartılmayacağı esasına dayanmaktadır. 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi bir önceki tüzüğün detaylandırılmış ve geliştirilmiş şeklidir. 1912 tarihinde ise anıt niteliğindeki eski binaların korunması ile ilgili olarak Muhafaza-ı Abidat (Anıtların Korunması) Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Bu yasalar Cumhuriyet döneminde 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1973 tarihli ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu iki yasayı birleştirecek biçimde geçerli olan kavramlara göre yeniden düzenlenmiştir (Koç Üniversitesi, proje eğitimi).

Yeni kavramlarla geliştirilen 2863 sayılı kanun 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun bazı eklemelerle birlikte günümüzde de geçerlidir ve kültür varlıkları mevzuatının temelini teşkil etmektedir. Kanunda kültür varlığı tanımları belirlenmiş, yapılacak işlem ve faaliyetler düzenlenmiş ve bunları yürütecek gerçek ve tüzel kişilerin yetki ve sorumluluklarının çerçevesi çizilmiştir. Bu kanunda eski eser ve anıt kavramlarının yerini daha geniş kapsamlı olan taşınır ve taşınmaz kültürel varlıklar ifadesi almıştır. Korunması gereken kültür ve tabiat varlıkları da bu kanun kapsamına alınmıştır. Taşınır ve taşınmaz tüm arkeolojik varlıklar korunması gerekli kültürel varlık kapsamına girmektedir (Çal, 2005).

1951 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, taşınmaz kültür mirası ile ilgili ilkeleri oluşturmak ve denetlemekle görevlendirilmiştir. 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı kanun anıt eserlerin yanı sıra sivil binaları da içine almaktadır. Bu kanunla ayrıca sit, arkeolojik sit, tarihi sit veya ören yeri kavramları getirilmiştir. 1983 yılından beri yürürlükte olan 2863 sayılı kanun uyarınca Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. 2004 yılında yürürlüğe giren 5226 sayılı kanunla kültür mirası yönetiminde alan yönetimi benimsenmiştir. 2005 yılında ise 5336 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Kullanılması ve Yaşatılarak Kullanılması hakkındaki kanun yürürlüğe girmiştir (Koç Üniversitesi, proje eğitimi).

4.5. Kültür Varlığı Kaçakçılığı Suçlarında Olay Yerinin İncelenmesi ve Delillerin Değerlendirilmesi

Kültür varlıklarımızı tahrip eden ve yurt dışına kaçırılmasına yardım eden kaçakçılar, defineciler, kaçak kazıcılar, soyguncular, toplayıcılar ve pazarlayıcılar olarak birbirleri ile ilişki içinde olan örgütlerdir. Definecilik, eskiçağlardan günümüze kadar saklanmış değerli eşyalardan oluşan hazineleri aramak olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde halk kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Medeni kanunumuzda definecilik tüzüklerle belirlenmiş vatandaşlara bir hak olarak tanınmıştır. Kaçak kazıcılar, höyük, Tümülüs, ören yerleri ve nekropol alanlarını kazarak eser aramaktadırlar. 1984 yılında Elmalı sikkelerinin dedektörle bulunmuş olması dedektör kullanımını arttırmış ve arkeolojik alanlara büyük tahribat verilmesine neden olmuştur. Soyguncular, bilimsel kazılarla ortaya çıkarılarak müzelerde sergilenen eserleri çalan ve pazarlayan kişilerdir. Toplayıcılar, kaçak kazıları teşvik eden ve yönlendiren kişilerdir. Soygunculardan aldıkları eserleri pazarlamacıya ulaştırırlar. Pazarlayıcılar, ekonomik güçleri ile kültür varlıklarını satın alan ve yurt dışına aracılarla veya doğrudan satan kişilerdir (Koç Üniversitesi, proje eğitimi).

Ülkemizdeki kültür varlığı kaçakçılığı olayları incelendiğinde, olayların genellikle kırsal kesimlerde meydana geldiği görülmektedir. Kaçak kazılar sonucu ya da tesadüfen bulunan kültür varlıklarının yurt dışı bağlantılı şahıslara pazarlandığı bilinmektedir. Ören yeri, sit alanı ve müze soygunları ile ele geçirilen kültür varlıkları, Anadolu kökenli eserlerin alım satımının yapıldığı merkezlere ulaştırılmaktadır (Akkuş ve Efe, 2015).

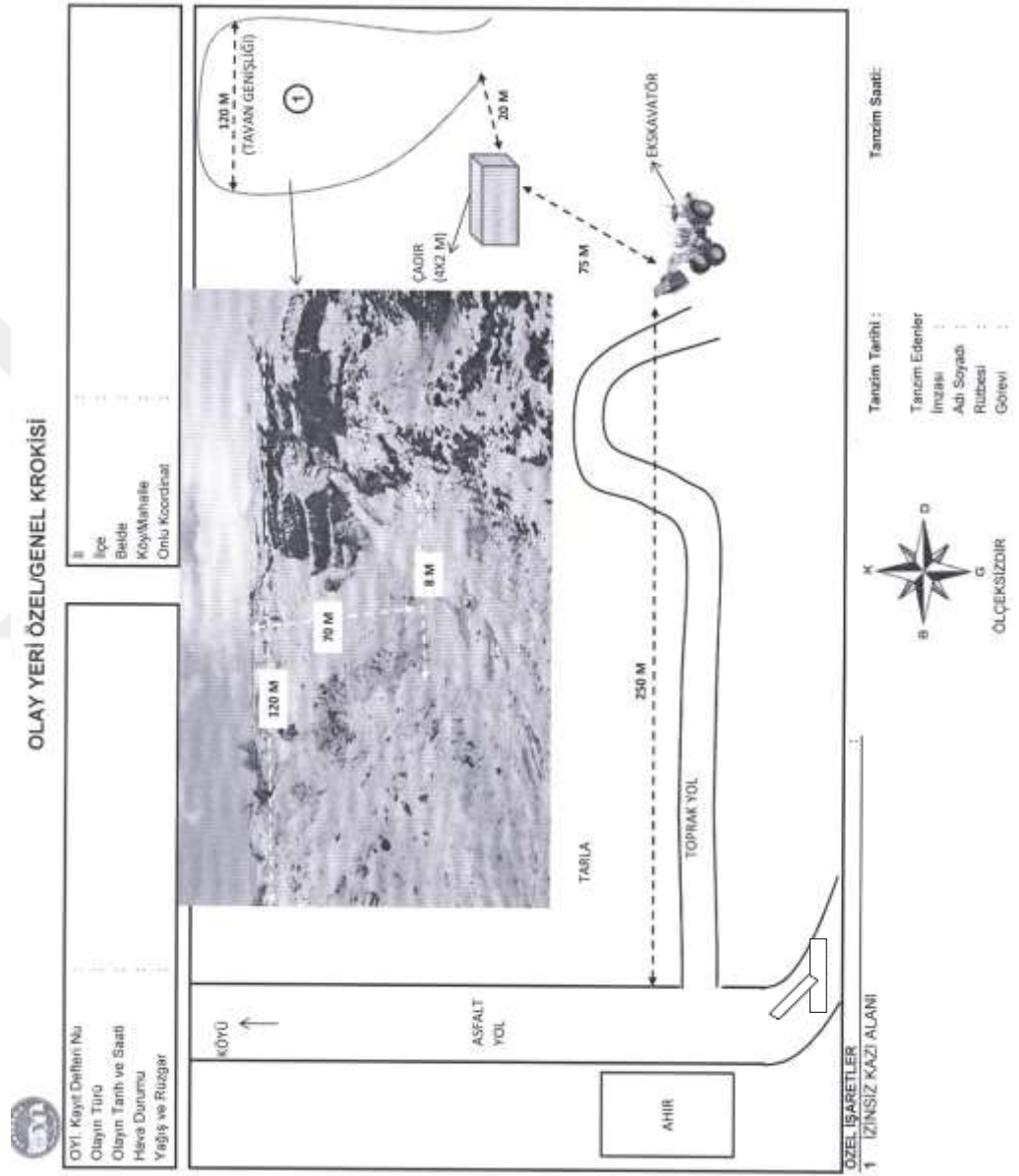
Bir kaçak kazı bölgesine gidildiğinde ilk olarak kazılmış alanının mahiyetini anlamaya yönelik bir inceleme gerçekleştirilmektedir. Öncelikle kazı çukurları ve sonrasında da çevresindeki yapısal kalıntılarla bağlantısı incelenir. Açılan çukurun genişliği ve derinliği hesaplanarak çukurun çevresinde yapılan incelemede çevrenin sit alanı olup olmadığı tespit edilmektedir. Daha sonra yapılan detaylı gözlemlerle kazının yapıldığı alanın içinde veya çevresinde, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu tanımı kapsamına giren herhangi bir kalıntı tespit edilirse bilirkişi raporunda belirtilmektedir. Tespit edilen kalıntılar müze müdürlüğüne gönderilerek müzede

alışan uzmanlar tarafından bir inceleme raporu hazırlanması istenmektedir. Eğer olay yerinde herhangi bir suç aleti (kazma, kürek, vs.) tespit edilirse üzerinde bulunan izlerden örnek alınarak incelemeye gönderilir.

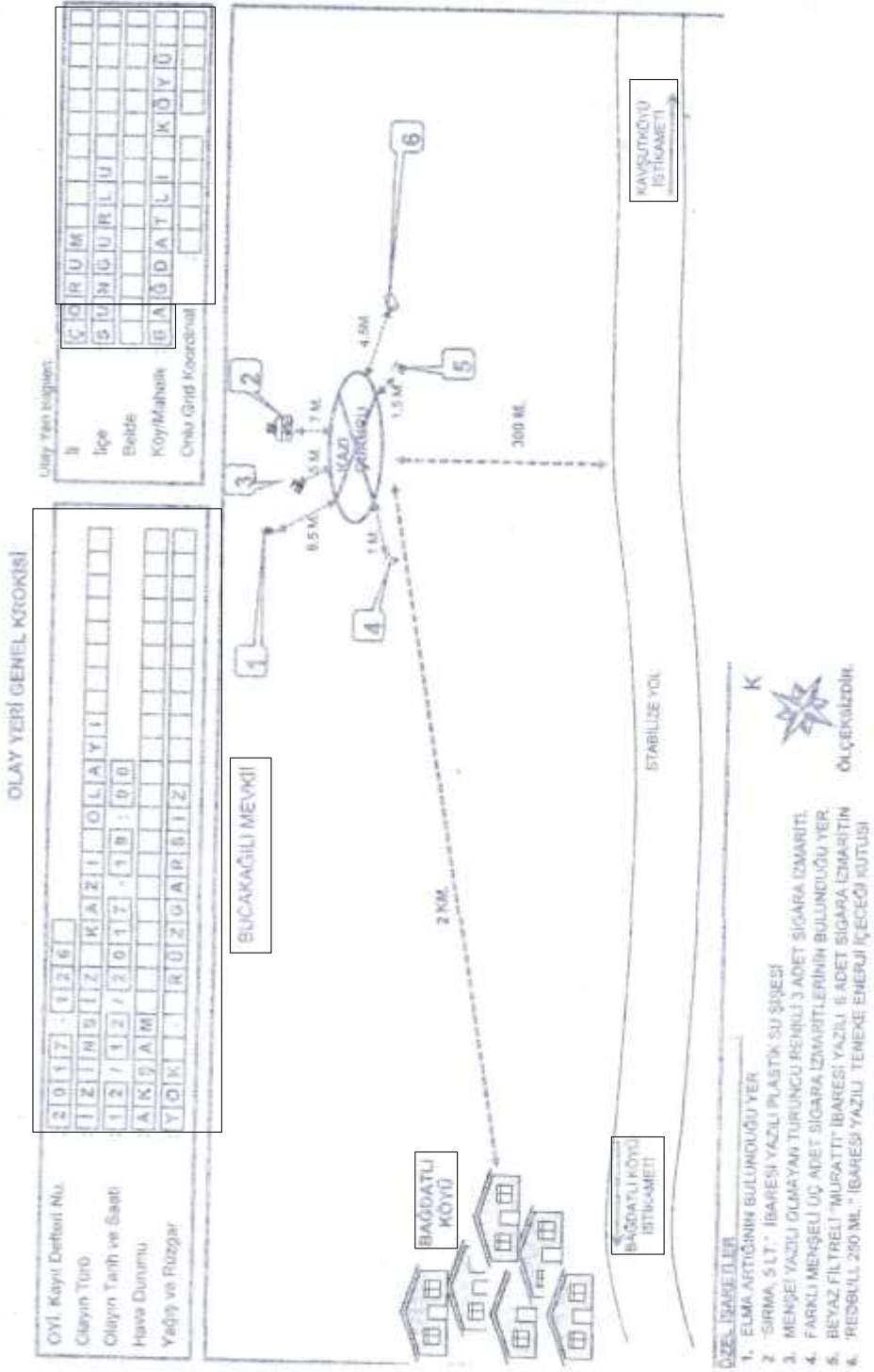
Kaçak kazı alanında tespit edilen kalıntıların ise öncelikle antik dönemden kalma olup olmadığı belirlenmektedir. Ait oldukları dönemin teknolojik, sosyal ve kültürel özellikleri hakkında bilgi veriyorsa 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre işlem yapılmaktadır. Eserler müze müdürlüklerindeki uzmanlar tarafından incelenir. Eserlerin lleri, rengi, yapısı ve üzerinde bulunan tasvirleri değerlendirme raporunda belirtilir. Tarihi eser niteliğinde olan objeler müzeye teslim edilir.

Kültür varlığı kaçakçılığı suçlarında bilirkişilik yapan bir uzman ile görüşmemiz sonucunda konuyla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Kaçak kazılar ülkemizin en sorunlu konularından birisidir. Genellikle lkemizde daha çok, köy ve mezra denilen kırsal bölgelerde yapılan eylemlerdir. Bu alanlardaki kültür varlıklarına verilen zararlarla Kültür Bakanlığı, Jandarma Komutanlığı ve Şehir bölgelerinde gerekleşmişe Emniyet Genel Müdürlüğü mücadele etmektedir. Bilirkişiler alan ile ilgili çalışmalarını kolluk kuvvetleri ile iş birliği içinde yapmaktadır. Kaçak kazı alanına gidildiğinde öncelikle alan ile ilgili tahribatlar tespit edilmektedir. Daha sonra olay yeri tutanağı incelenmektedir. Olay savcıya intikal etmiş ise ve gözaltına alınan kişiler varsa kişiler ile ilgili bilgiler alınmaktadır. Olay yerinde 2863 sayılı kanuna tabii herhangi bir arkeolojik obje olup olmadığı tespit edilmektedir. Tespit edilen arkeolojik objeler ile ilgili tutanak tutularak uzman raporu ilgili cumhuriyet savcısına gönderilmektedir. Arkeologlar uzmanlık alanlarına göre arkeolojik objeleri incelemektedir. Örneğin, taş bir eser bulunmuş ise taş eserler uzmanlarının, sikke bulunmuş ise nmismatların incelemesi gerekmektedir. Bir arkeolojik objenin incelenmesi ile ilgili en az üç uzman ve bir idareci olmak üzere dört kişiden oluşan bir komisyon kurulmakta ve bu komisyon objelerin 2863 sayılı kanuna tabii olup olmadığı ile ilgili rapor yazmaktadır. Yazılan uzman raporu ilgili kurumlara gönderilmektedir. Türkiye'nin tüm kültür varlığı kaçakçılığı bilgileri Kaçakçılık Dairesi Başkanlığı'nda toplanmaktadır.

bulunması gereken temel unsurlar: Ölçüler, kroki yönü, ölçek, açıklama bölümü, semboller ve anlamlarıdır (Durmuş, 2010).

Resim 5.2. Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Suçlarında iş makineleri ile kazılmış çukurları gösteren olay yeri krokisi

Resim 5.3. Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı suçlarında delil niteliğinde olabilecek bulguların gösterildiği olay yeri krokisi

5.3. Bilirkişi Tespit Tutanağı

İÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi:

anıyet Müdürlüğü, Asayiş Şube Müdürlüğü Yankesicilik ve Dolandırıcılık Büro Amirliği ekipleri tarafından, ' tarihinde Müdürlüğümüze getirilen ve teslim alınan 1 adet kapalı küp ve içerisindeki objelerin; Cumhuriyet Savcısı talimat evrakında müştekinin teslim ettiği materyallerin tarihi eser niteliği taşıyıp taşımadığının tespitinin yapılması ilgi yazı ile istenilmiştir.

İlgi yazı gereği görevlendirmemiz üzerine tarihinde Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvarı Müdürlüğünde söz konusu küp, usulüne uygun olarak restoratörlerin marifetiyle açılmıştır. Pişmiş topraktan güncel bir kabın üzeri sıva malzemesiyle kaplanarak eski eser görünümü verilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Açılan testiden aşağıda bilgileri ve açıklaması bulunan 3 adet heykelcik çıkarılmıştır.

Sıra No	Adı-Cinsi	Cinsi	Adet	Dönem	Düşünceler
1	Küp	P.T	1	Taklit	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamı dışındadır.
2	Artemis Heykelciği	Pirinç	1	Taklit	..
3	Meryem Ana Heykelciği	Pirinç	1	Taklit	..
4	Viking Heykelciği	Pirinç	1	Taklit	..

Sonuç olarak; incelemesi yapılan adı, cinsi, adedi belirtilen küp ve içerisinde çıkarılan 3 adet heykelciğin taklit olduğu tarafımızca tespit edilmiş olup söz konusu objeler '2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu' kapsamında değildir.

Bilgilerinize arz ederiz.

Ek: 3 sayfada 6 Fotoğraf

Resim 5.4. Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Suçlarında örnek bir bilirkişi raporu

5.4. Kaçak Kazı Bildirim Formu

(EK:2) KÜLTÜR VARLIĞI KAÇAKÇILIĞI BİLDİRİM FORMU

1. Bildiren Müze Müdürlüğü:

2. Olay Tarihi :

3. Olay Mahallî:

.....

4. Suça Konu Eserler -	Sayısı
Arkeolojik	(x)
Etnografik	()
Sikke	()
Kapsam Dışı	()
Ülkemiz Kökenli Olmayan Eserler	()
Sahte	()
Tabiat Varlığı	()

4. Yakalayan Birim :

Jandarma (x)
Emniyet ()
Sahil Güvenlik ()
Gümrük Muhafaza ()

5. Yasal İşlem :

Suç Duyurusu Bulunuldu ()
Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı Alındı ()
Dava Hazırlık Aşamasında ()
Dava Açıldı/Sürüyor (x)
Dava Sonuçlandı ()

6. Eserlerin Akıbeti

Adli Emanet ()
Müze Emanet ()

7. Olaya Karışan Şahıs Sayısı: (7) faili meçhul ()

8. Taşınır Geçici Alındı Belge No:

9. Müze Tarafından Düzenlenen Rapor Tarihi:

ONAY

AD SOYAD

MÜDÜR

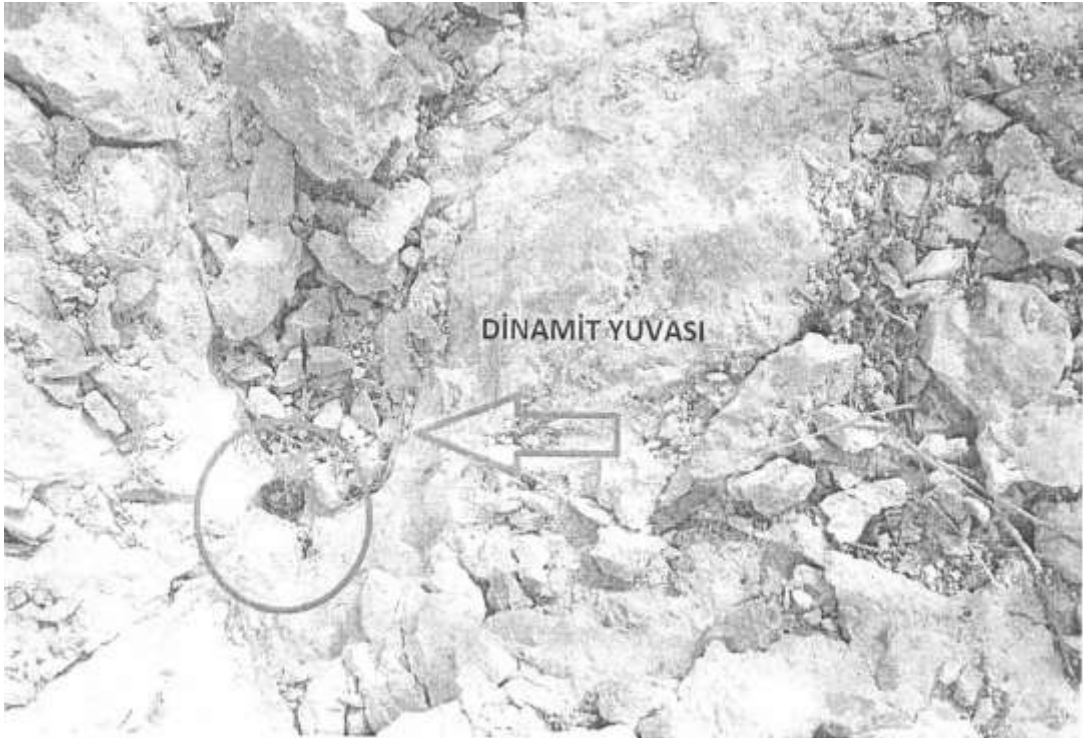
İMZA

*Toplam 21 adet objeden 1 adet sikke 2863 Sayılı Yasa kapsamına girmekte olup tarihi değer taşımaktadır. 8 adet sikke 2863 sayılı yasa kapsamında yer alıp aynı kanunun 23 a maddesinin son paragrafına göre yurt içinde alınıp satılmaları serbest olup yurt dışına çıkarılmaları yasaktır. 12 adet obje ise son yüzyıla aittir ve güncel olarak değerlendirilmiştir.

Resim 5.5. Kaçak kazı bildirim formu

5.5. Kaçak Kazı Alan İncelemesi

Kültür varlığı kaçakçılığı suçlarında kaçak kazı alan incelemesine öncelikle alanın konumuyla ilgili bilgi alınarak başlanmaktadır. Alanda ilk olarak insan eliyle açılmış çukur veya oyukların olup olmadığı tespit edilmektedir. Kaçak kazı çukurları genellikle iş aletleri kullanılarak veya dinamit patlatılarak oluşturulmaktadır. Daha sonra kaçak kazı alanının arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiş bir bölge olup olmadığı tespit edilmektedir. Kaçak kazı bölgesi sit alanı dışında kalsa bile bölgedeki yapılar sosyal yaşama konu olmuş, arkeolojik potansiyel taşıyan, ibadet, inziva, sığınma, barınma veya gözetleme amacıyla kullanılmış yapılar ise inceleme bu yapılar göz önünde bulundurularak devam etmektedir. Ayrıca alanda etütlük eser ele geçerse bunlar da raporda belirtilmektedir. Sonuç olarak bir kaçak kazı bölgesinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında bulunan taşınır veya taşınmaz kültür varlıklarının tahrip edildiği görülmüş ise izinsiz arama, kazı ve sondaj yapanlara ilgili kanun maddesinin gereğince işlem yapılmaktadır. Açılan kaçak kazı çukurları can ve mal güvenliği için tehlike arz ediyorsa çukurların kapatılması gerekmektedir.

(a)

(b)

Resim 5.6.

(a) İş aletleri ve dinamit kullanılarak tahrip edilen bir kayalık görünümü

(b) İş aletleri ve dinamit kullanılarak açılmış kaçak kazı çukurları

5.6. Yargıtay Kararı

Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Suçlarında örnek bir Yargıtay Kararı:

... Ceza Dairesi

"İçtihat Metni"

MAHKEMESİ: Asliye Ceza Mahkemesi

SUÇ: 2863 Sayılı Kanun'a Aykırılık

HÜKÜM: 2863 sayılı Kanununun 67/2, 5237 sayılı TCK'nın 62/1, 52, 52/4, 53/1.

maddeleri uyarınca mahkûmiyet

2863 sayılı Kanuna aykırılık suçundan sanığın mahkumiyetine ilişkin hüküm, sanık müdafii tarafından temyiz edilmekle, dosya incelenerek gereği düşünüldü:

Yapılan yargılamaya, toplanıp karar yerinde gösterilen delillere, mahkemenin kovuşturma sonuçlarına uygun olarak oluşan kanaat ve takdirine, incelenen dosya kapsamına göre, sanık müdafinin, sanığın atılı suçu işlediğine dair şüpheden uzak delil bulunmadığından beraatine karar verilmesi gerektiğine ilişkin sair temyiz itirazlarının reddine, ancak;

Kolluk kuvvetlerine, ... ili, ... ilçesi ile ... ili, ... ilçesinde bazı şahısların tarihi eser kaçakçılığı yaptıkları yönünde ihbarda bulunulması üzerine edinilen bilgiler doğrultusunda, sanığın evinde ve aracında Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile arama yapıldığı, ... tarihli arama tutanağına göre, aracın ön koltuğunda, siyah poşet içerisinde bulunan toplam 349 adet sikkenin, sanığın rızası ile muhafaza altına alındığı, sözü edilen sikkelerin tamamının korunması gerekli kültür varlığı niteliğini haiz olduğunun dosya kapsamında mevcut ... tarihli bilirkişi raporu ile belirlendiği, sanığın aşamalarda savunmalarında, suça konu 349 adet sikkenin kendisine, poşet içerisinde, simaen tanıdığı, ancak kimlik ve adres bilgilerini bilmediği bir şahıs tarafından müzeye teslim edilmek üzere getirildiğini, sikkeleri aldığı gecenin sabahında da kolluk kuvvetlerince evinde ve aracında arama yapıldığını söylediği, sanık müdafii tarafından ibraz edilen ... Müze Müdürlüğüne düzenlenmiş dört adet “taşınır geçici alındısına” göre, sanığın olay tarihinden önce adı geçen müzeye eser teslimi yapmış olduğu anlaşılmakla; tüm dosya kapsamında, sanığın “kabul etme” fiilini ticari maksatla gerçekleştirdiğine dair savunmasının aksine delil mevcut olmadığından, sanık hakkında, eylemin niteliği ve eser sayısının çokluğu dikkate alınarak, “kültür varlıklarını bulundurma” suçunu düzenleyen 2863 sayılı Kanunun 70/1. maddesi uyarınca hüküm tesisi gerektiğinin gözetilmemesi kanuna aykırı,

Kabule göre ise;

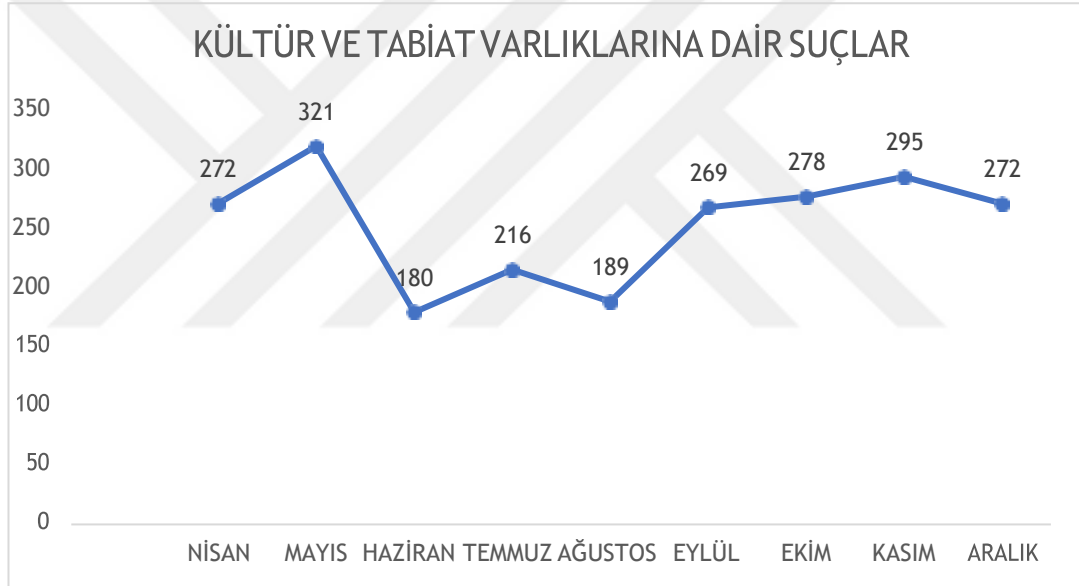
Sanık hakkında 5237 sayılı TCK'nın 53. maddesi tatbik edilirken, Anayasa Mahkemesi'nin 24/11/2015 günlü Resmî Gazete'de yayımlanan 08/10/2015 tarihli, 2014/140 Esas, 2015/85 Karar sayılı iptal kararının gözetilmesinde zorunluluk bulunması,

Bozmayı gerektirmiş olup, sanık müdafinin temyiz itirazları bu nedenle yerinde görülüşünden, 5320 sayılı Kanununun 8. maddesi uyarınca halen uygulanmakta olan 1412 sayılı CMUK'un 321. maddesi gereğince hükmün isteme uygun olarak bozulmasına, ... tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

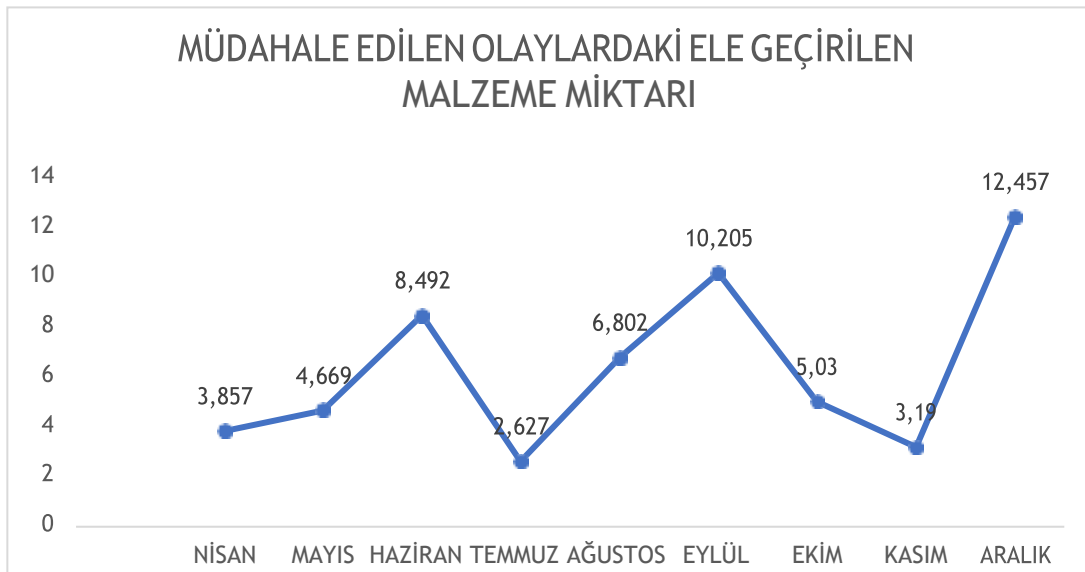
5.7. Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Verileri

Çizelge 5.1. Jandarma Genel Komutanlığı 2019 Yılı Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Verileri

(a) Kültür ve Tabiat Varlıklarına Dair Suçlar

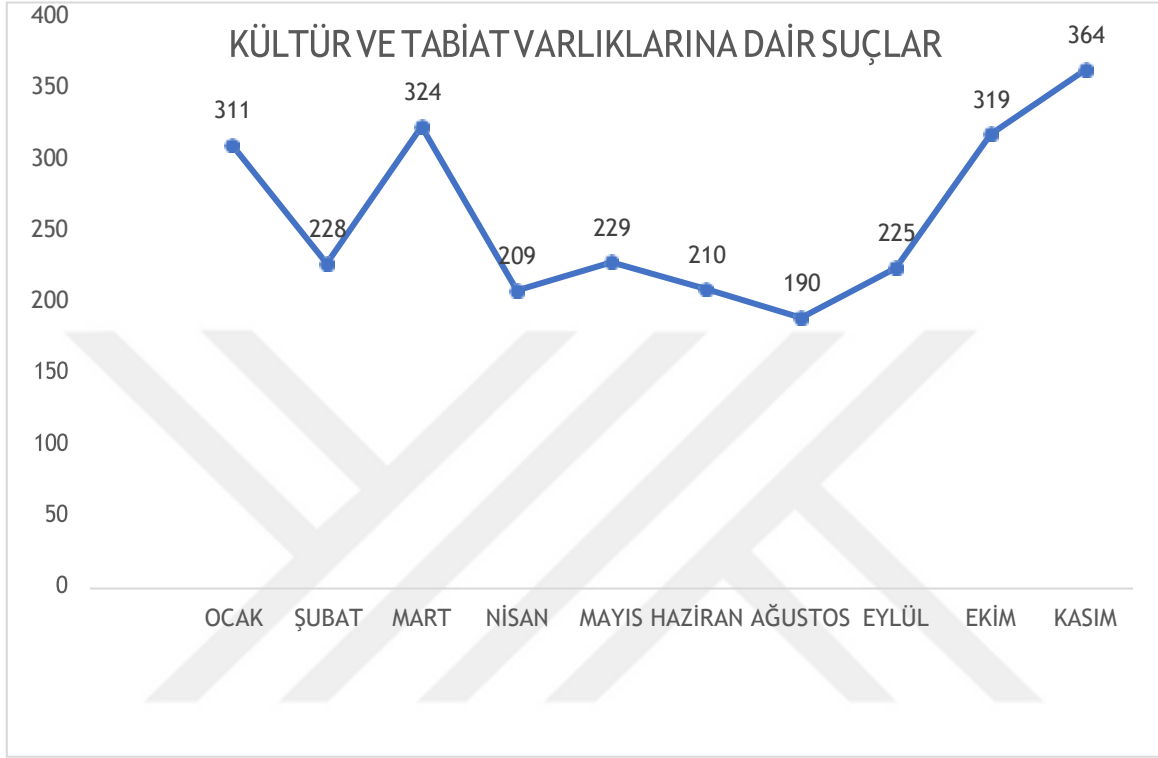

(b) Müdahale Edilen Olaylardaki Ele Geçirilen Malzeme Miktarı

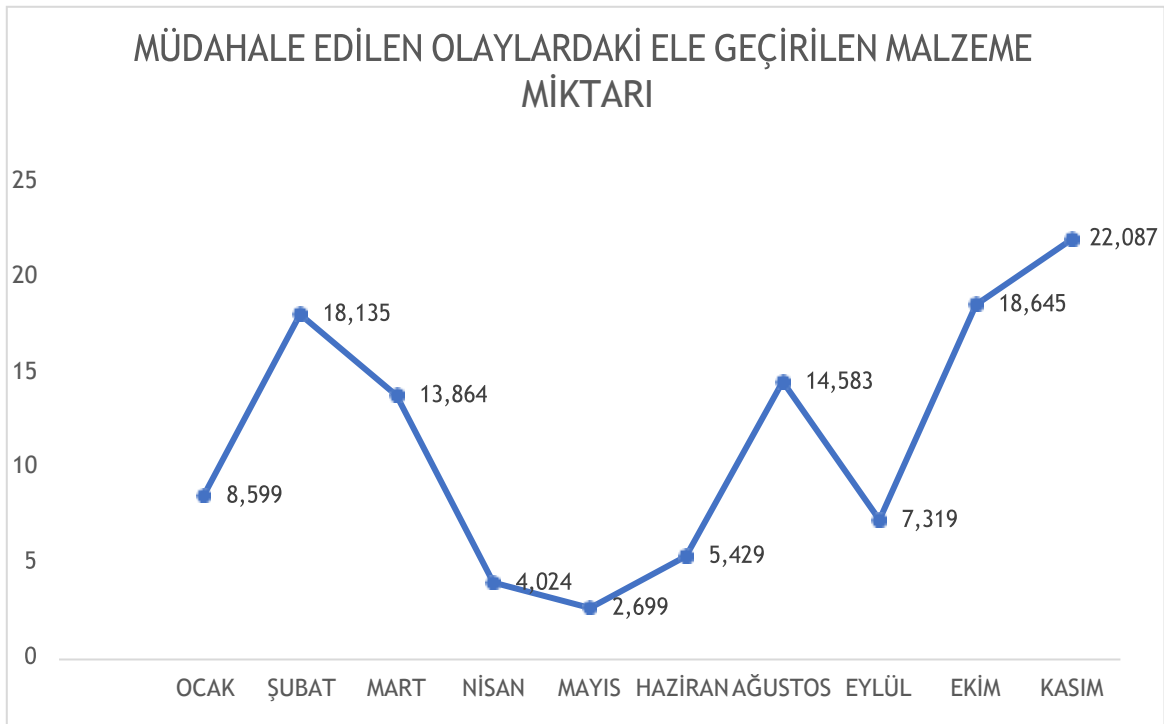

Çizelge 5.2. Jandarma Genel Komutanlığı 2020 Yılı Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Verileri

(a) Kültür ve Tabiat Varlıklarına Dair Suçlar

(b) Müdahale Edilen Olaylardaki Ele Geçirilen Malzeme Miktarı

Kültür ve tabiat varlığı kaçakçılığı suçları kış aylarında artış göstermektedir. Daha çok kırsal bölgelerde gerçekleştirilen kaçakçılık eylemleri kış aylarında iş gücünün azalması nedeniyle artmaktadır. Kırsal bölgelerde yaz aylarında mevsimlik işçiye olan ihtiyaç o bölgelerde yaşayan insanların iş imkânı bulmalarını sağlamaktadır. Bu nedenle yaz aylarında kaçakçılık suçları oranı daha düşüktür. Kış mevsiminde tarım ve turizm sezonlarının da kapanması nedeniyle insanlar kendilerine kolay kazanç yolları aramakta ve kültür varlığı kaçakçılığı eylemleri gerçekleştirmektedir. Kış mevsiminde ören yerlerinin ve arkeolojik alanların boş olması da kültür ve tabiat varlığı kaçakçılığı suçlarını arttırmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızın kavramsal çerçevesini olay yeri incelemeleri ve adli arkeoloji uygulamaları oluşturmaktadır. Ülkemizde adli arkeoloji ile ilgili çalışmalar antropoloji verileri ile desteklenmekte ve antropolojik bir perspektiften ele alınmaktadır. Çalışmamızda olay yeri incelemeleri hem arkeolojik hem de etnoarkeolojik kaynaklar yardımıyla irdelenmiştir.

Olay yeri incelemelerinde kolluk kuvvetlerinin yanında görev alması gereken adli arkeolog ve antropologların sahip oldukları bilgilerle adli vakaların çözümüne etkileri gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde, adli bir olayın çözüme kavuşturulmasında adli arkeologların önemli bir role sahip oldukları ortaya konulmuştur. Konumuz, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı'nın kaynakları ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Olay yerinin arkeolojik yöntemler yardımıyla daha doğru inceleneceği ve delillerin toplanmasında adli arkeologların önemi ifade edilmektedir. Aynı zamanda kültür ve tabiat varlığı kaçakçılığı suçlarında delillerin değerlendirilmesi üzerine de görüşler beyan edilmiştir. Son iki yılın tarihi eser kaçakçılık suçlarının verileri değerlendirilerek kış aylarında yaz aylarına göre daha fazla kültür ve tabiat varlıkları kaçakçılığı suçlarının gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

Türkiye, çok sayıda farklı kültürün ve insan grubunun yaşadığı, bu insan gruplarının birbiri ile karıştığı ve maddi izlerini bıraktığı topraklar üzerinde kurulmuştur. Anadolu doğal kaynaklarının zenginliği ile birçok toplumun çağlar boyunca dikkatini çekmiştir. Özellikle de su kaynaklarının zenginliği, coğrafyasının sunduğu farklı özelliklerdeki yaşam alanları ve iklim şartları büyük bir kültürel çeşitliliğe neden olmuştur. Anadolu yalnızca Doğu ile Batı arasında bir geçiş ülkesi değildir. Orta Asya, Karadeniz Havzası, Akdeniz Havzası, Yakın Doğu ve Avrupa gibi coğrafi bölgeleri etkileyen bir konumdadır. Sahip olduğumuz kültürel çeşitliliğin ve çok zengin kültür varlığı birikiminin en önemli nedenlerinden biri ülkemizin coğrafi koşullarıdır.

Kültür varlıkları, insan uygarlığının nasıl biçimlendiğini anlamamız için kullanılan birincil kaynaklardır. Arkeolojik kazılar ile ortaya çıkan her türlü malzeme bilimsel ve teknolojik yöntemlerle incelendiğinde oradaki yaşantı ve kültür hakkında önemli bilgiler elde edilebilmektedir. Kültür varlıkları yenilenemez. Bu nedenle tahrip olmaları sonsuza kadar yok olmaları anlamına gelmektedir. Kültür varlıkları yok olursa insanlık tarihinin bir kısmı da yok olur. Kültür varlıkları yalnızca bulunduğu bölgenin değil tüm dünyanın tarihine ışık tutmaktadır.

Geçerli mevzuata göre kültür varlıkları devlet malı sayılmaktadır. Kültür varlıklarının müzelerde bulundurulmaları ve korunup değerlendirilmeleri devletin sorumluluğundadır. Gerçek ya da tüzel kişilerce kurulacak müzeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle kültür varlıklarını bulundurabilir ve teşhir edebilirler. Bu müzeler de taşınır kültür varlıklarının korunması konusunda devlet müzeleri statüsündedir. Gerçek ve tüzel kişiler bakanlıkça verilen izin belgeleriyle kültür varlıklarından oluşan koleksiyon oluşturabilirler. Koleksiyonlarını bakanlığa bildirmek zorundadırlar. Bilimsel ve mali yeterliliği bakanlıkça onaylanmış heyetlere araştırma izni bakanlık tarafından, sondaj ve kazı izinleri ise Cumhurbaşkanı kararı ile verilmektedir. Kültür varlıklarını bulanların yetkililere haber vermesi gerekmektedir. Define aramak isteyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen ruhsat ile kültür ve tabiat varlığı olarak belirlenen yerler, sit alanları ve mezarlıklar hariç diğer bölgelerde arama yapabilmektedir.

Adli arkeologlar ve antropologlar adli olaylarda olay yerine giden ekip içinde mutlaka bulunmalıdırlar. Olay yerindeki buluntu eğer bir gömü ise gömünün adli bir vakaya ya da güncel bir gömüye ait olduğunu belirlemek soruşturmanın sürecinin hızlanmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle kültür ve tabiat varlıkları kaçakçılığı suçlarında olay yerinin sit alanı olup olmadığının belirlenebilmesi ve buluntuların kültür varlığı niteliği taşıyorsa zarar görmeden toplanabilmesi için olay yerine giden ilk ekibin içinde adli arkeologlar bulunmalıdır. Olay mahallinin doğru ve eksiksiz bir şekilde incelenmesi için adli arkeologların olay yeri araştırma ekiplerinin içinde bulunması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aggrawal, A., 2015. Forensic archaeology: an Indian perspective. Forensic Archaeology: A Global Perspective, Editor: Groen, WJM., Marquez-Grant, N., Janaway, RC. Wiley Blackwell, UK, 287-291.
- Akçay, T., 2017. Yunan ve Roma'da Ölü Kültü. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 7-10.
- Akçay, T., 2020. Terminoloji Sözlüğü Antik Çağda Ölüm. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 161-162.
- Akkuş, Z., Efe, T., 2015. Türkiye'de polisin kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadelesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 407-428.
- Akyurt, İ. M., 2014. M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri; Bestattungssitten Anatoliens im zweiten vorchristlichen Jahrtausend (Zusammenfassung). TTKY, Ankara, 1-5.
- Alkan, N., Sözen, Ş., 1998. Türkiye'de adli belge incelenmesinde bilirkişilik sisteminin değerlendirilmesi. Adli Tıp Bülteni, 3(3), 86-93.
- Alkan, N., Sözen, Ş., 2000. Amerika Birleşik Devletleri ile ülkemizin adli tıp eğitimi ve uygulamalarının karşılaştırılması. Ulus Travma Acil Cerrahi Dergisi, 6(1), 1-3.
- Anonim, 2019. Kaçakçılık ve Organize Suçlar Verileri. T.C. İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı, <https://www.jandarma.gov.tr/asayis/kacakcilik-ve-organize-suclarla-mucadele-daire-baskanligi> (10.01.2021).
- Atik Temelli, D., 2019. Adli Bilimler Açısından Yanmış İnsan Kemiklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Adli Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Aygün, H. M., 2020. Müzelerde ve Müze Envanterine Kayıtlı Eserlerde Fotoğraf Çekimi ve Belgeleme. ICOM Türkiye Milli Komitesi, Ankara, 7-15.
- Ayraç, Ö., 2018. Ankara İlinde Adli Vakalarda Olay Yerinden Alınan Toprak Numunelerinin Analitik Yöntemlerle İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Adli Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Berkok, N., 1990. Eski eser kaçakçılığı. AÜDTCF Dergisi, 32(1-2), 326-339.
- Bingöl, S., 2006. XIX. yüzyıl Osmanlı mahkemelerinde adli tıp uygulamaları. XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül, Ankara, 1351-1363.
- Bulut, Ö., Bol, S., Karakuş, O., 2013. Adli vakalara ait iskelet buluntuları için saha prosedürü ve standartları. Polis Bilimleri Dergisi, 15(3), 1-19.

- Bulut, Ö., Hızlıol, İ., 2014. Adli antropolojik incelemelerde “Bütünsel Yaklaşım”: Multidisipliner bir çalışma. AÜDTCF Antropoloji Dergisi, (28), 43-62.
- Ceylan, B., 2008. Ülkemizde Olay Yeri İnceleme Uygulamalarına Genel Bakış ve Mevcut Sistemin Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Çal, H., 2005. Osmanlı’dan Cumhuriyete Eski Eserler Kanunları. Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman’a Armağan, Editörler: Yalçın, E. S. Ankara, 234-270.
- Çeker, D., 2016. Olay yeri inceleme ve çalışmalarında adli arkeolog ve adli antropologların rolü: Kuzey Kıbrıs ve Türkiye’deki güncel durum. AÜDTCF Antropoloji Dergisi, (32), 13-21.
- Dinçarslan, S., 2017. Adli kazı teknikleri. Türkiye Klinikleri J Foren Med-Special Topics, 3(1), 16-20.
- Dokgöz, H., 2019. Adli Tıp ve Adli Bilimler. Akademisyen Kitabevi, Ankara, 1-696.
- Durmuş, K., 2010. Olay Yeri İnceleme Uygulamalarında Dokümantasyon Standartlarının Oluşturulması. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Ergil, T., 1994. Eski eser kaçakçılığı ve basındaki yeri. Marmara İletişim Dergisi, (5), 169-186.
- Fisher, B. A., Tilstone, W. J., Woytowicz, C., 2009. Introduction to Criminalistics The Foundation of Forensic Science, Amsterdam, Elsevier.
- Goonerathne, I., 2011. Forensic archaeology- an emerging forensic science: Is there an opportunity in Sri Lanka? Sri Lanka Journal of Forensic Medicine-Science and Law, 2(2), 1-3.
- Gülcan, B., 2010. Türkiye’de kültür turizminin ürün yapısı ve somut kültür varlıklarına dayalı ürün farklılaştırma ihtiyacı. İşletme Araştırmaları Dergisi, 2(1), 99-120.
- Gülmen, M. K., Çekin, N., Hilal, A., Alper, B., Salaçın, S., 1998. Ülkemizde adli tıp uygulamalarında bilirkişilik sisteminin etik ilkeler açısından tartışılması. Adli Tıp Bülteni, 3(2), 57-60.
- Gültekin, Ö., 2011. Olay yeri incelemesinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. TAAD, 2(4), 473-507.
- Gümrükçü, M., 2018. Tafonominin tarihçesi ve tafonomik araştırmaların paleoantropolojideki önemi. AÜDTCF Antropoloji Dergisi, 35, 84-85.

- Gürsan Salzman, A., 2002. Gordion: etnoarkeolojik veriler ışığında sosyo-ekonomik yapı. 18. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 27-31 Mayıs, Ankara, 75-79.
- Haglund, W. D., 2001. Archaeology and forensic death. *Historical Archaeology*, 35(1), 26-34.
- Hancı, H., Tuğ, A., Doğan, Y., 2003. Kriminalistik kriminoloji değildir. *TBB Dergisi*, (48), 261-265.
- Harman, Ö. F., 1996. Habil ve Kabil. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14, 376-378.
- Hoşsöz, S., 2018. Toplu mezar/toplu gömü çalışmalarında adli antropolojik ve arkeolojik yöntemlerin kullanılmasının önemi. *AÜDTCF Antropoloji Dergisi*, (35) 23,34.
- Houck, M. M., Siegel, J. A., 2016. *Adli Bilimlerin Temeli*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 9-581.
- Hut, G., 2018. *Adli Bilimler Alanında Görev Alacak Öğrencilerin Alan Bilgisi ve Adli DNA Analizi Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi*. Yüksek Lisans Tezi, OnDokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Hürmüzlü, B., 2008. Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri. *Ege Yayınları*, İstanbul, 1-4.
- İşcan, M. Y., Konyar, E., 2005. Adli arkeoloji: Olay yerine arkeolojik yaklaşım. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, (120), 8-12.
- Jankauskas, R., Barkus, A., Urbanavicius, V., Garmus, A., 2005. Forensic archaeology in Lithuania: the Tuskulenai mass grave. *Acta Medica Lituanica*, 12(1), 70-74.
- Kalkan, A., 2009. *Etnoarkeolojinin Anadolu'da Uygulanabilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Karaduman, 2008. Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı. *ICOM Türkiye Milli Komitesi*, Ankara, 20-21.
- Khan, J. I., Kennedy, T. J., Donnell, R., Christian, Jr., 2012. *Basic Principles of Forensic Chemistry*. Humana Press, London.
- Koç Üniversitesi, 2019. *Arkeolojik Varlıkların Korunması ve Kurtarılması*. SARAT projesi, 1 Nisan-31 Mayıs 2019.
- Koç, S., Biçer, Ü., 2009. Adli tıbbın tarihsel gelişimi-Türkiye'deki yapılanması ve sorunları. *Klinik Gelişim Dergisi*, 22, 1-5.

- Konyar, E., İşcan, M. Y., 2007. Adli gömüler: ayırım ve belirleme. *Adli Bilimler Dergisi*, 6(1), 53-63.
- London, G. A., 2000. *Ethnoarchaeology and Interpretations of the Past*. Near Eastern Archaeology, 63(1), 2.
- Mehder, Ö., 2019. Adli vakalarda arkeolojik tekniklerin kullanılmasının avantajları. *Amisos*, 4(6), 85-96.
- Miller, M. T., 2002. *Crime scene investigation. Forensic Science: An Introduction to Scientific and Investigative Techniques*, Editörler: Stuart H. James, Jon J. Nordby, Boca Raton, Fla; London, 115-130.
- Moran, K. S., Gold, C. L., 2019. *Forensic Archaeology Multidisciplinary Perspectives*. Springer, Cham, 3-57.
- Mutlu, G., 2018. Anadolu'da orta ve son tunç çağı ölü gömme gelenekleri. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 71-101.
- Ozulu, İ. M., Altan, M., 2007. Hava fotoğrafları kullanılarak arkeolojik alanların değişim analizi: Hattuşa örneği. *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(2), 463-473.
- Öz, S., Demirci, Ş., 2017. *Arkeokimyaya Genel Bakış*. Gazi Kitabevi, Ankara, 9-19. Öz, S., Demirci, Ş., 2017. *Arkeokimyaya Genel Bakış*. Gazi Kitabevi, Ankara, 9-27
- Özbakan, M., 2004. Radyokarbon yöntemiyle tarihlendirme nasıl yapılır?, *Bilim ve Teknik*, 27(318), 64.
- Özbilen, S., 2020. Arkeoloji; geçmiş, zaman ve kuram. *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 41-65.
- Özcan, A., 2010. İlk Tunç Çağ'da Orta Anadolu ve Mezopotamya'da Ölü Gömme Adetleri ve Bunların Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özdoğan, M., 2015. 50 Soruda Arkeoloji. Ezgi Matbaacılık, İstanbul, 19-94.
- Özterzi, S., 2011. Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, A. F., Hancı, İ. H., Cantürk, N., 2017. *Su Altı Olay Yeri İnceleme*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 21-25.
- Parlıtı, U., Uhri, A., 2018. Geçmişten bugüne ölüm olgusuna ve ritüellerine bilimsel yaklaşım. *TÜBA-AR*, 13-24.

- Runnels, C., 2005. Ethnoarchaeology As a Sub-Aiscipline of Archaeology. Ethnoarchaeological Investigations in Rular Anatolia 2, Editörler: T. Takaoğlu. Ege Yayınları, İstanbul. 7-14.
- Saferstein, R. (2015). Criminalistics An Introduction to Forensic Science. United States: Pearson Education Limited, UK, 47-68.
- Say, K., 2006. Bilişim Suçlarında Elde Edilen Delillerin Olay Yerinden Toplanması ve Laboratuvarda İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Schultz, J. J., Dupras, T. L., 2008. The Contribution of forensic archaeology to homicide investigations. Homicide Studies, 12(4), 399-410.
- Scott, D. D., 2001. Connor, M., The role and future of archaeology in forensic science. Historical Archaeology, 35(1), 101-104.
- Sevim Erol, A., ve Açikkol, A., 2003. Adli arkeoloji. Adli Bilimler Dergisi, 2(4), 23- 29.
- Sevin, V., 1995. Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 47-54.
- Silibolatlaz Baykara, D., 2017. İnsan ve hayvan kemiklerinin ayrımı. Türkiye Klinikleri J Foren Med-Special Topics, 3(1), 21-26.
- Smith, S., 1951. The history and development of forensic medicine. British Medical Journal, 1(4707), 599-607.
- Şimşek, C., 1990. Anadolu'da Tarihi Eser Kaçakçılığı. Yöre Dergisi, (4), 1-2. Kanunlar Tertip 5, Resmî Gazete (23.07.1983). Sayı (18113), Mevzuat no: 2863.
- Takaoğlu, T., 2004. Ethnoarchaeology in Turkey a historical approach. Ethnoarchaeological Investigations in Rular Anatolia, Editörler: T. Takaoğlu. Ege Yayınları, İstanbul, 15-37.
- Taş, P., 2016. Antik Dönemde İonia Bölgesindeki Ölü Gömme Gelenekleri. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Denizli.
- Uhri, A., 2014. Anadolu'da Ölümün Tarih Öncesi. Ege Yayınları, İstanbul, 21-135.
- Uysal, M., Uslu, A., Toprak, A. S., ve Polat, N., Arkeolojik eserlerin fotogrametrik yöntemlerle 3 boyutlu modellenmesinde menagas mezarı steli örneği. TUFUABVIII. Teknik Sempozyumu, 21-23 Mayıs, Konya, 252-253.

Ü. Erdem, A., 2013. Arkeolojik ve etnografik veriler ışığında doğu Anadolu tandırları. TÜBA-AR, (16), 111- 130.

Ünlütürk, Ö., 2015. Olay yerine arkeolojik yaklaşım ve gömü tipinin önemi. AÜDTCF Antropoloji Dergisi, (30), 61-72.

Yağmur, F., Körükçü, M., ve Hancı, İ. H., 2003. Gömülmüş cesetlerin incelenmesi. Sted Dergisi, 12(4), 146-150.

Yakar, J., 2007. Anadolu'nun Etnoarkeolojisi. Homer Kitabevi, İstanbul, 15-16.

Zorlu, K., 2017. Arkeojeofizik yöntemlerle gömülü arkeolojik yapıların belirlenmesi (Olba, Mersin, Türkiye). Cumhuriyet Science Journal, 38(4), 184-192.

Zoroğlu, K. L., 2013. Arkeolojinin doğuşu ve kuramsal gelişimi konusunda bir deneme. Jeofizik Bülteni Arkeoloji Jeofiziği, (72), 66-69.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : DÖLCÜ, Büşra

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans :	Hitit Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Arkeoloji	2018
Ön lisans:	Anadolu Üniv. Açıköğretim Fak. Adalet	Devam ediyor
Lise :	Ömer Seyfettin Lisesi	2013

Staj

2017- Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Ankara)

Yabancı Dil

İngilizce

Deneyimler

2017- TV19 Kültür ve Sanat Programı yapımcısı ve sunucusu

Sertifikalar

2015- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Diksiyon

2016- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Kamp Liderliği

2017- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Kamp Liderleri Kapasite Geliştirme Eğitimi

2017- Prestige English İngilizce (Intermediate)

2017- T. C. Gazi Üniversitesi Farabi Öğrenci Değişimi Programı

2019- T.C. Hitit Üniversitesi TÜBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları Projesi

2019- T.C. Koç Üniversitesi Arkeolojik Varlıkların Korunması ve Kurtarılması

2019- T.C. Koç Üniversitesi Çocuklar İçin (0-18) Kültürel Miras Çalışmaları Çalıştayı

2019- T. C. Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Lisansüstü Yöntem Tartışmaları

2020- T.C. Koç Üniversitesi Antik Sikkeler Webinarı

2020- 1. Uluslararası 17. Ulusal Adli Bilimler Kongresi